

The Project Gutenberg eBook of Minkä mitäkin Italiasta, by Juhani Aho

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Minkä mitäkin Italiasta

Author: Juhani Aho

Release date: October 18, 2004 [EBook #13780]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MINKÄ MITÄKIN ITALIASTA ***

Produced by Tapio Riikonen

MINKÄ MITÄKIN ITALIASTA

Kirj.

Juhani aho

WSOY, Porvoo, 1921.

SISÄLLYS:

Rautatiematka Semmering-vuoristossa
Ensimmäinen vaikutelma Italiasta
Venetsiassa
Näköala Pietarinkirkon tornista
Rooman katakombit
Rooman karnevaali
Paavin viisikymmen-vuotinen riemujuhla
Pyhän Paavalin kirkko ulkopuolella muurien
Mikael Angelo ja Rafael
Freskomaalauksista
Fiesolen luostari
Kirkkoja ja kirkonmenoja
Pisan Campo Santo
Käynti Genovan hautausmaalla
Laululintuja
Kuvaus Kaprista

RAUTATIEMATKA SEMMERING-VUORISTOSSA.

On ilta myöhä, kun lähdetään Wienistä etelään päin.

Sinne tullessa on halu päästä päiväiseen etelään kiihtymistään kiihtynyt. Yhtä samaa suomalaista talvea oli ollut melkein sinne saakka. Unkarikin, jota palanen vilahdukselta sivuutettiin, näytti lumen peittämältä tasangolta. Ja Wienissä oli lunta yhtä paljon kuin Helsingissä tammikuun pyryjen aikana. Miehen korkuiset kinokset kohosivat likaisina ja rumentavina. Jos tässä mieli päästä kesämaahan, niin täytyy kiirehtiä.

Mutta ei juuri siltä näyttänyt, että pian oltaisiin etelässä. Junassa oli kylmä ja seura kolmannessa luokassa aivan kotimainen. Ihmeellistä sentään, kuinka ihmiset kaikkialla ovat samannäköisiä. Puhumattakaan herrasväestä ja keskisäädyistä, näyttävät talonpojatkin olevan samaa sukua. Niitä on junassa useita. Ne ovat jostakin Etelä-Itävallan vuoristosta ja pukuna niillä on housut selvää sarkaa ja turkki lammasnahkaa. Eivät juuri paljon puhu toisilleen, istuvat ja tupakoivat ja evästään syötyään paneutuvat penkille pitkäkseen. Epäilemättä on heillä vuoristoissaan samanlainen elämä kuin meillä järviemme ja jokiemme rannoilla: karu luonto, kylmät talvet, leipä tiukassa. On tuossa sentään muuan mies, joka näyttää vähän erikoisemmalta. Hänellä on koukkuisempi, etelämaalaisempi profiili, parta musta, silmät ruskeat ja valppaat ja vilttihatussa höyhentöyhtö. Kuvailen, että hän on vuorimaiden metsästäjä, kauriiden ampuja. Ja tuon tuostakin katsastaa hän ikkunasta ulos. Luonto näyttää vetävän häntä niinkuin sitä, joka on tottunut sitä rakastamaan sen seurassa eläessään.

On yö, mutta onneksi sentään paistaa kuu ja maisema on mitä harvinaisin. Matkakirjan mukaan pitäisi rautatiematkan Wienistä Italian rajalle olla harvinainen niillekin, jotka ovat paljon maailmata nähneet, eikä ainoastaan minulle, joka en ole nähnyt muita vuoriseutuja kuin Puijot ja Kolivaarat. Semmering-radan sanotaan olevan maailman omituisimpia ja suurenmoisimpia.

Tasangolla oli vähän aikaa lumi kadoksissa, siellä täällä vain pellon ojien pohjassa kiilui jokin vanha kinos. Mutta pian on maisema taas täysin talvinen. Vaivoin saapi ikkunanruudun sulana pysymään siihen hengittämällä. Se, minkä siitä näkee, palkitsee kuitenkin sen pienen vaivan, minkä se tuottaa.

Juna kulkee laaksossa kahden kukkulajonon välissä. Kun taivas on pilvessä eikä kuu pääse esille, erotan vain haamut kukkuloista. Ne ovat vielä loivia, niiden rinteillä on kai viljelyksiä, koska metsäin välissä on aukkoja. On siellä kyliä ja kaupunkejakin, joista tuikkaa tulia. Mutta ihmisiä ei näy pienillä asemilla enemmän kuin meillä kotonakaan. Ja kun asemahuoneen takana kasvaa härmäinen koivu ja kuusien oksat oikeavat lumen alla, niin ei voi kuvailemallaan kuvailla, että olisi lähes viikon päivät matkustanut melkein suoraan etelää kohti ja että huomeniltana olisi jo määrä soudella gondolassa Venetsian laguuneja pitkin.

Yhä kauemmas näyttää kesämaa poistuvan. Vedän kasvoni pois ikkunasta, nojaan penkkiini ja panen tupakan. Sen sammuttua menen hetkeksi unen horrokseen, nukun ehkä tunnin tai toista, kun herään—Kuusamossa.

On ensiksikin niin kylmä, että puistattaa sielua ja ruumista. Sitten ei näy ikkunasta niin mitään, sillä se on käyttänyt tilaisuutta hyväkseen ja vetäytynyt paksuun riitteeseen. Ja kun vihdoin saan sen sulaksi, luulen olevani varma siitä, että ollaan kaukana Kajaanin takana.

Laakso on jäänyt tuonne alas ja juna kohonnut vuoren kylkeä kiipeämään. Oikealla puolella on jyrkkä metsäinen rinne. Vasemmalla on huimaava putous, niin että näyttää siltä kuin kulkisi kuusien latvoja myöten. Ja alhaalla luminen tasanko, josta ei tiedä, onko se peltoa, niittyä vai jäätynyttä järveä. Tasangon toisella puolen on samanlainen vuori kuin mikä on tämä, jota juna kulkee. Sen takana on samanlaisia, jotka jo selvästi erottaa selvinneeltä taivaalta paistavan kuun valossa.

Mitä mahtavia tuntuja ne ovatkaan! Kuusta ja mäntyä ne kasvavat, ja niiden muodostuskin on tuttu suomalaisen silmälle. Se on kuin onkin tämä meidän kotoista alppiseutua. Hyvin harvassa häämöttää jokin maja tai pienempi kylä ja ehdottomasti tulee ajatelleeksi, etteivät kai ne, jotka ovat tämän rautatien rakentaneet, ole rakentaneet sitä paikallisliikkeen takia, sillä mitäpä hyötyä olisi muulla maailmalla yhteydestä näiden kivikkomännikköjen kanssa.

Mutta sinne jäävät pian kuvailut Kuusamosta ja kotimaasta.

Juna on yhä vaivalloisemmin ahertanut ylöspäin päästäkseen. Muutamalla asemalla on valjastettu kaksi veturia eteen, mutta ei vauhti siitäkään ole suuresti enentynyt. Tehtävä matka ei olekaan leikintekoa. Mäkirinteet ovat muodostuneet vuorien kyljiksi. Kuta ylemmä on noustu, sitä ylemmä nousevat huiput. Ollen äsken pyöreitä ja lempeitä, ovat ne nyt kulmikkaita, jyrkkiä ja uhkaavia. Paljas puuton kallio putoo mustanpuhuvana huimaavasta korkeudesta, melkein yhdensuuntaisesti vaunun

seinien kanssa yhtä huimaavaan syvyyteen.

Viljelyksestä ei näy paljon jälkiä. Jollakin niityntapaisella pyörylällä on pieniä heinäsuovia, jotka hukkuvat lumen alle. Mutta sen sijaan ilmaantuu kallioiden huipuille ja kuilujen reunoille haaveellisia, kummallisia muotoja, jotka vasta useamman nähtyään silmä viimein ymmärtää selittää vanhoiksi ritarilinoiksi. Kuta louhuisemmaksi tulee maisema, sitä tiheämmässä niitä näyttää olevan. Jos olisivat ajat entiset vanhat, niin varmaan saisimme monet matkaverot maksaa ennenkuin pääsisimme niiden ohi.

Tie ei enää pääse suorasti nousemaan, sen täytyy kiertää kuin karjanuran. Parastaan tehden menee se pitkissä kiemuroissa vuoren ympäri, nousten ja yhä vain nousten. Pari kolme kierrosta tehtyään saman keilan kylkiä pitkin ei sen matka eteenpäin ole ollenkaan edistynyt. Mutta sen täytyy päästä eteenkinpäin, päästä tuolle toiselle vuorelle, jonka rinteillä hanget kuunvalossa kimmeltävät. Eikä siinä muu auta kuin harpata kuilun yli, joka erottaa vuoren toisesta. Sitä varten on siinä kaksi kaitaista rautariukua, joita myöten juostaan toisen vuoren rintaa vasten kuin putoamisen pelossa ja niin kiirettä vauhtia, että juoksuunsa jäänyt koski satain askelien syvyydessä tuskin ennättää silmään tarttua.

Toisella vuorella alkaa sama leikki, sama kiertokulku ja sitä seuraa sitten samanlainen harppaus kolmannelle ja niin aina eteenpäin. Viimein näyttävät veturit kuitenkin tähän kiipeilemiseen kyllästyvän. Matka heidän mielestään edistyy ehkä liian hitaasti vai hermostuttaako heitä kenties kulku ammottavain kuilujen yli.

Sillä kuin yhteisestä tuumasta puskevat he yht'äkkiä päänsä pystysuoraan kallioon ja laskevat sen läpi kuin pyssyn luoti läpi lahoneen seinän. Ja kerran siihen keksintöönsä päästyään innostumaan eivät heille enää muut keinot näytä kelpaavankaan. Tunneli seuraa tunnelia, tuskin on yhdestä päästy, niin jo toiseen upotaan, ja jos ei siihen ole tilaisuutta yhdellä puolen laaksoa, niin haetaan puhkaistava vuorensiinä toiselta puolen.

Sillä välin on kuukin päässyt pilvistä vapaaksi ja paistaa nyt vuoriseudun kirkaassa yöilmassa kirkaampana kuin minä sen koskaan ennen olen nähnyt. Se on vanha ilotulittaja ja tietää, milloin sen on edullisinta esiintyä. Hyvin se on laskenutkin jättäessään ilmestymisensä siihen asti, kunnes me ehdimme tulemaan tunneliseuduille. Vaikutus, joka syntyy, kun pilkkopimeästä umpiosta yht'äkkiä puhallutetaan mitä heleimpään kuutamoon, jossa vuoret kuin ukkospilvet vyöryvät toistensa hartioilla ja jossa valo ja varjo vaihtelevat, on niitä, joita ei kernaasti käy kuvaamaan.

Koko yön kestää tätä nousua. Ja kuta ylemmä tullaan, sitä korkeammiksi ja paksummiksi kasvavat vuoret, sitä likemmin ne liittyvät toisiinsa ja sitä ahtaammiksi käyvät laaksot, muuttuen lopulta vain halkeamiksi. Lumikinokset kasvavat samassa määrässä. Paikoitellen näyttää siltä kuin mentäisiin alasvyöryneiden kinosten läpi. Muutamia päiviä sitten oli kaikki kulku keskeytynyt, kun rinnettä alas syösseet lumivuoret sulki väylän ahtailla solateilla.

Aamu alkaa koittaa. Yö on kulunut pikemmin kuin sitä ehti ajatellakaan.

Päivän valjetessa pysähtyy kulkue pienelle asemalle, joka on korkein paikka tällä välillä ja jota ylemmä ei tarvitse enää pyrkiä. Siellä on hiljaista ja juhlallista. Melkein kaikki junassa olijat nukkuvat. Ainoastaan muutamia rautatievirkamiehiä liikkuu asemasillalla sill'aikaa, kun hienoääninen sähkötiuku yhtä mittaa soi asemahuoneen seinässä.

En malta olla hiipimättä ulos. Taivas on kuulakka, lumi narskahtelee jalkain alla. Ensiksi en erota muuta kuin asemasillan katoksen, jossa on vielä puolipimeä. Kuljen sen päähän ja näen, että on pysähdytty kuin mahdottoman suuren jättiläisruunun pankolle, johon asema on kiinnitetty kuin linnun pesä. Vuorenhuippua ei kuonnu näkymään, mutta sen rinne melkein riippuu pään päällä. Katsahdan toisaalle. Siellä on taas toinen samanlainen vuori, yksi ainoa keskeytymätön lumipatsas, ja takana ja kupeella lukematon joukko samanlaisia. Silmä mittaillee niitä puolihamästä laaksosta aina ylös huippuun, jossa aurinko jo punaisena ruskona ilmaisee tuloaan.

Ne vaikuttavat melkein kuin hirviöt, ne eivät tunnu ainoastaan eläviltä olennoilta, vaan puolijumalilta. Linnoja ja kyliä siellä täällä. Mutta ne ovat niin turvattomia ja pieniä, että vuori ainoastaan säälistä ei pudistane niitä pois.

Junä seisoo kauan. Veturit ajetaan talliinsa saamaan ansaittua lepoa. Sijaan tuodaan toinen, nyt enää vain yksi, sillä tästä alkaa alamäki. Sitä tehtäessä kuluu aikaa jokin puoli tuntia. Sillä välin punettuvat punettumistaan vuorten huiput. Valoa heijastuu laaksoonkin. Aamuhämärässä esiyytty siellä yhä useampia taloja, kyliä ja kaikkein alimmaisena pieni kaupunki, jonka keskestä pistää esiin kirkontorni, kumpuilee savukiemuroita lämpiävien huoneiden piipuista ja kuuluu heikkoja, himmeitä ääntä alkavasta liikkeestä.

»Fertig!» huutaa junan johtaja, toinen puhalttaa jahtitorveen, veturi viheltää ja me lähdemme tästä

puoleen laskeutumaan yhtä jyrkkää tietä alas kuin olimme tähän asti nousseet sitä tänne ylös.

1893.

ENSIMMÄINEN VAIKUTELMA ITALIASTA.

Lukemattomat ovat ne vaikutelmat, jotka matkustaja saa vähänkään tässä maassa liikkueensa. Oudoksestaan ovat ne niin voimakkaita ja huumaavia, että kestää päiviä itse kuhunkin seutuun tultua ennenkuin ehtii ne selvittää itselleen. Pitkät ajat tuntuu siltä kuin takaraivossa olisi jonkinlainen kovaksi kivettynyt kudus, jota ei koskaan luule voivansa päästä auki kerimään.

Mutta kaikista vaikutuksista voimakkaimpia oli kuitenkin ensimmäinen, jonka sain silloin, kun tunsin olevani Italiassa.

Olimme lähteneet Itävallan ja Italian rajalta vuoristosta laskeutumaan Lombardian tasankoja kohti. Maisema oli kuitenkin vielä jonkin aikaa sama kuin se oli ollut Itävallan puolellakin. Laaksot olivat lumen peitossa, vuorten rinteillä näytti puroja kuohuvan ja putouksissa vesi keltaisena vaahtona kulkevan, mutta kun niitä tarkemmin katseli, olivatkin ne liikkumattomina ja juoksuunsa jäätyneitä. Turkki päällä siellä liikkuvat ihmiset ja reellä ajettiin rinteitä pitkin luikertelevilla teillä.

Juna kiiti kauheata vauhtia alaspäin. Jarrut vonkuivat vaunun pyörissä niin, että tuntui siltä kuin ne pikemmin olisivat liukuneet kuin pyörineet. Kun olisi ollut edes suora mäki laskettavana. Mutta se mutkitteli nyt alas niinkuin oli äsken mutkitellut ylös, nakkasihe milloin yhdelle puolen laaksoa milloin toiselle, puski milloin tunnelin seinään milloin siitä ulos ja näytti vain vauhtinsa avulla pysyvän kiinni kohtisuorissa kallioissa.

Siinä menossa ei kauan kestänyt ennenkuin lumet hävisivät ja maisema alkoi saada uusia muotoja. Puuhuoneet katosivat ja sijaan tuli kivistä rakennettuja kyliä. Samalla tein sen huomion, että vuorten rinteiltä väheni metsät. Pitkät matkat oli vain kaljua ruskeata kalliota, joka monissa paikoin oli murennut kuin rapakivi. Sitä mukaa tulivat näköpiirin ääriviivat pyöreämmiksi ja pitkulaisemmiksi, joka kaikki ennusti sitä, että oli tulemaisillaan alanko. Rautatien myötämaat eivät myöskään olleet niin törmäisiä kuin ennen. Tie oikeeni oikeenemistaan ja löysi jokilaaksoja, seurasi niitä ja sen mutkat kävivät pitkävetisemmiksi.

Uupuneena yön valvomisesta ja alituisesta katselemisesta vetäysin pois ikkunasta ja paneusin pitkälleni nukkuakseni.

Lienenkö siinä nukkunut muutamia tunteja, kun heräsin ja—heräsin Italiassa.

Lukemalla entisaikain kirjailijain kertomuksia heidän tulostaan Italiaan olin kuvailut, että se tapahtuisi vähitellen ja asteittain, että ensin tulisivat ensi tuulahdukset ja sitten toiset, kukin vähän voimakkaampana, kunnes vihdoinkin oltaisiin Italiassa, oikein tietämättä, missä se oli alkanut. Olin jo edeltäpäin siitä nauttinut.

Mutta näinä nopean kulun aikoina saattaa tapahtua, että kun nukkuu yhdessä maassa, niin herää jo toisessa. Enkä tahdo sanoa, että nautinto siitä olisi pienempi.

Kun olen avannut vaunun ikkunan ja nojautunut siitä katselemaan ulos, en tosin ensin näe muuta kuin pienen aseman ja muutamia talonpoikia, jotka seisovat häkkiäitaa vastaan nojaten ja katselevat junaa sillä joutilaan ihmisen katseella, jolla he arvatenkin joka päivä samanlaista junaa katselevat. Aseman takana on laakea kenttä, jonkinlainen harvaan ja säännöllisesti istutettuja puita kasvava pelto, jonka ruskeasta pinnasta pistää esiin mataloita, valkoisia rakennuksia. Siinä ei ole vielä mitään erinomaista.

Mutta missä on lumi ja missä ovat vuoret?

Ennenkuin kuitenkaan ehdin siihen kysymykseen vastata, tunkee eräs toinen vaikutus päälleni ja saa minut vähäksi aikaa kokonaan valtaansa, niin kokonaan, että se melkein herpaisee sielun ja ruumiin ja sulattaa ne kuin yhteen. Ja se on ilma ja sen ilman ihana tuoksu, joka sen tekee. Kukkain tuoksua se ei voi olla, sillä kaikki on ympärillä kulona. Heilimöivän ilman hajua ei myöskään, sillä vilja on jo aikoja sitten korjattu. Eikähän täällä ole myrttipuitakaan, jotka sen tuoksun antaisivat. Mutta kuitenkin tuntuu siltä kuin ne kaikki ja kaikki maailman suloisimmat lemmet yhteensä olisivat alkaneet maasta kohota ja ilmaan levitä. Heikosti muistelen sen joskus ennen tunteneeni tyyninä, kuivina kesä-iltoina siellä

kotona, kun jostakin kaukana palaneesta suosta tai metsästä tai kaskesta kantautuu niiden ilman autereeseen yhdistynyt lemu. Mutta tämä on hienompaa, puhtaampaa ja niin sanoakseni jalompaa. Se on jotakin vahakynttilän ja suitsutuksen sekaista, sen voisi myöskin ajatella nousevaksi ruusupuista tehdyn rovion sijalta; mutta arvatenkin on se vain itse maan mehua ja noiden hedelmäpuiden hengitystä.

Tekisi mieli sulkea silmät, estää näköaistin sekoittamasta sitä tunnelmaa, johonka ainoastaan hengittämällä voi tulla. Mutta silmä hakee sek in osansa ja löytää sen.

Lumi ja vuoret? Äskenhän olimme niiden keskessä, mihinkä ne nyt ovat joutuneet?

Tuollahan ne ovatkin... Pitkin vaunun kuvetta ja rautatierataa pitkin katsellen näkyy ensin tuossa lähellä olevan sillan kaaret ja vähän edempänä toisen. Ne ovat vanhoja harmaita holveja, kuka tietää, kuinka monta sataa vuotta sitten rakennetuita. Niiden alitse siintää muutamia majoja ja jokin tuuhaa puu. Ja ylitse ... siellä ovat vuoret ja lumi.

Nuo julmat jättiläiset, jotka äsken olivat tukehduutta syleilyynsä, jotka tuntuivat niin kömpelöiltä, raaoilta ja epäystävällisiltä huokuessaan kylmyyttään ja kolkkouttaan, ovat nyt muuttuneet hienoksi, lempeäksi, herttaiseksi kaukaisuudeksi. Se on leveä, sinisen ruskea ryhmä, joka asteittain kohooa ja kohotessaan väriltään vaalenee. Siinä, mihin aurinko sattuu, on vaaleita pitkulaisia pilkkuja. Kuta ylempi silmä nousee, sitä enemmän niitä ilmaantuu ja viimein ne muuttuvat yhdeksi ainoaksi lakanaksi. Lakana on silkkiä, ja pinnat, joita se peittää, hohtelevat kuin sametti. Silmä luulee tuntevansa samaa hyväilyä kuin minkä tuntee käsi, kun se silkkiä ja samettia hivelee. Siinä näkee ensin vain värejä niinkuin gobeliinimatossa, mutta kun vähän aikaa sitä tarkastaa, niin esiintyvät muodot ja pienetkin yksityiskohdat lähempänä rinteillä: vaaleat kirkontornit ja pienet kaupungit, matalat selänteet ja vähän korkeammat mustemmat metsät ja lumiset lakeudet niiden välissä.

Mutta kaikkein ylimpänä on itse rajaviiva. Ja se rajaviiva saa minut yhdessä hetkessä ymmärtämään kaikki, mitä on sanottu, ja mitä olen nähnyt Italian taiteesta: sen hienoudesta, sopusuhtaisuudesta, ihanteellisuudesta ja muotojen puhtaudesta. Se tuskin erottuu tuo viiva taivaasta ja pilvistä. Mutta se erottuu siitä kuitenkin kuin tuskin näkyvä liitos maan ja taivaan välillä. Samalla kun se on toisen viimeinen huippu ylöspäin, on se toisen ensimmäinen aste alaspäin. Enkä minä enää ihmettele, miksi ne vanhat mestarit katsoivat luonnolliseksi sovittaa samaan kehykseen taivaat ja maat ja asuttaa ne molemmat ja miksi heidän taulunsa kuitenkin tuntuvat niin inhimillisen luonnollisilta.

Junan taas kulkiessa eteenpäin poistuu maisema poistumistaan ja laskeutuu alppien ääri viiva yhä alemma, muuttuen lopulta sinenpunertavaksi aallon harjaksi, joka ei liiku, mutta kuitenkin elää — niinkuin vanhoissa freskomaalauksissa elää suuren taiteilijan vetämä kauneuden viiva vielä sittenkin, kun vuosisatain vaikutukset ovat siitä kuluttaneet pois sen värit ja aivan näkymättömiksi hanganneet niiden hellemmät vivahdukset.

1893.

VENETSIASSA.

Illalla en ollut vielä saanut oikeaa käsitystä siitä, minne olin tullut. Rautatieaseman puolipimeässä rannassa oli ollut rivi soikeita korkeakokkaisia venheitä, mustia kuin ruumiskirstuja. Tietämättä oikein, kuinka se oli tapahtunut, tapasimme itsemme istumasta yhdessä niistä, puoleksi makaavassa asennossa katoksen alla eteen vedettyjen uutimien takana. Kun ne siirrettiin syrjään ja katsottiin ulos ikkunasta, oli venhe jo liikkeessä, vaikkei kuljettajaa näkynyt. Ainoastaan melan loiske, hitainen ja määrä-aikainen, kuului selän takaa perän puolelta. Katuhan se kai oli, jota myöten kuljettiin, koska oli taloja kahden puolen, haaveellisia, kummallisia, kuutamon valaisemia— ja koska oli katulyhtyjä, jotka veteen kuvastuivat.

Mutta ei kuulunut sitä yöllistä myrinää, joka ei koskaan lakkaa suurissa kaupungeissa, ei kavion kalsketta, ei pyöräin kolinaa. Ei muuta kuin soutajan huuto silloin tällöin vastaantulijalle, ja gondolat suhahtavat toistensa ohitse salaperäisesti kuin kaksi ankeriasta kivien lomassa; tai kulustamme syntyneen laineen loiskaus, kun gondolamme hiljaa hipui jonkin vanhan palatsin seinäviertä.

Onko tämä todellakin aina näin olevaa? ajattelin. Eikö kaupunki, jokin rantakaupunki, sattumalta ole joutunut veden alle? Mutta onhan tuossa rappuset, jotka varta vasten vievät veden rajaan, on paalurivi jokaisen edustalla, jossa levollisesti keinuu venheitä ja pursia. Ja onhan aina vähän päässä siltoja

yhdistämässä rakennuksia toisiinsa. Heikon kuutamon valossa luulen näkeväni, että nuo talot ovat melkein kaikki marmorista niinkuin sillatkin. Niiden päädyissä ja harjoilla häämöttää veistoksia, toiset rauhallisissa asennoissa, toiset heittäen jalkaa tai nostaen kättä, yhä vielä niinkuin monta sataa vuotta takaperin. Mutta ne vilahtavat vain, samalla kun toisia tulee sijaan, joista muutamat kasvavat kirkon torneiksi, kupooleiksi tai selittämättömiksi huippu-olennoiksi.

Poiketaan sivukanaville, kaitaisille ja ahtaille, luikerrellaan loppumattomiin, milloin oikealle, milloin vasemmalle, ohi ovien ja veden rajaan ulottuvien ikkunoiden. Rakennukset näyttävät häipyvän pilviin, missä asuu varmaankin koko kansa ihmisiä yhteen sullottuina, mutta tulia ei näy missään, ei kuulu hiiskahdustakaan, vaikkei ole vielä puoliyökään käsissä. Ei, kyllä tämä sittenkin on autio kaupunki, jonka asukkaat ovat vedenpaisumusta paenneet.

Ne olivat yöllisiä epämääräisiä vaikutuksia.

* * * * *

Mutta nyt on aamu, ja astuttuani ulos asunnostani näen minä olevani leveällä kadulla, oikealla kadulla tai oikeammin siltarannalla. Se kääntyy kaareksi sisään päin, ja niin pitkälle kuin silmä kantaa, kulkee sitä myöten edestakaisin alituinen leveä ihmisjono aina tuon tuostakin luokille kohoten ja ahtautuen yhteen siltain kohdalla, joita on rakennettu mereen päättyvien kanavien poikki.

Se näky, mikä tässä aukeaa, on maailman satumaisimpia.

Rannaton, autio meren selkä siintää yhtäältä, toisaalla, tuossa likempänä, on suuria purje- ja höyrylaivoja, pieniä purje- ja höyrypursia, mitkä ankkurissa, mitkä kulkemassa, ja niiden välissä kuin salakkoina suurten kalojen lomassa lukematon parvi gondoloita sinne tänne suikkelehtamassa.

Gondolan perässä pienellä kapealla kannella nyökkää kuljettajan vartalo sopusointuisessa, plastillisessa soudussa. Se on niin säännöllistä ja viihdyttävän tuodittavaa, että tulee vastustamaton halu lähteä sen keikuteltavaksi.

* * * * *

Ei kuulu maailman melua, ei huutoja, ei kärryjen kolinaa, vesi vain lipattaa ja gondolan kuljettajan airo vain silloin tällöin loiskahtaa. Ollaan vesillä ja kuitenkin kaupungin keskessä. Palatsit kohoavat taas kahden puolen, mutta ei painavina ja uhkaavina niinkuin yöllä, vaan keveinä ja ystävällisinä ja niinkuin uisivat veden pinnalla ja aikoisivat siinä paikassa vielä ylemmän kohota ja liikkeelle lähteä.

Kuinka monta kertaa on sanottu ja kuitenkin aina uudelleen sanottava: mikä mainio ympäristö viihdyttämään uupunutta mieltä! Todellisuus muotoineen, väreineen ja liikkuvine elämineen ei ole liian kaukana unohtuakseen, sillä rannoilla, veden pinnalla ja silloilla ja parvekkeilla on liikettä ja elämää, mutta ei myöskään liian lähellä häiritäkseen ja hermostuttaakseen ja sekoittaakseen omia aatteitani.

Soudellaan syvälle kaupungin sisään, väylä kapenee, rannat puristuvat toisiinsa, vesi muuttuu virtavaksi, pakovesi pyrkii ulos, käännytään takaisin, annetaan virran viedä, lasketaan kivisen laiturin kylkeen, jätetään gondola ja noustaan maihin, syvennytään kaupunkiin, ja ollaan aivan toisessa maailmassa, jossa ei ole aavistustakaan merestä.

Kapeat pienet kadut kuin solat luikertavat eksyttävässä harhalinnassa, et tiedä, minne menet, mutta menet sinne, minne vie vahvin ihmisvirta. Välistä ei mahdu kuin yksi toistaan sivuuttamaan, välistä levenee sola kuin pieneksi pihamaaksi, johon silloin ovista ja ikkunoista vuotaa hedelmä- ja kukkaisvirta, jossa iloista kansaa kihisee huutaen, tarinoiden ja laulahdellen ja sitroja ja mandoliineja soitellen. Välistä tulee vastaan laajempi tori, jossa vanhan vanha, homehtunut, sammalinen veistokuva seisoo alituisesti lirittävän vesisäiliön keskessä, minkä reunoilla päiväpaisteessa istuu joutilaita avopäisiä vaimoja ja leikkii pajattava lapsiparvi, ryysyinen, kiherätukkainen ja mustasilmäinen.

Siinä on kirkko, sen ovi on auki, käyt sinne, kaikki melu katoa. Himmeässä valossa hiipii äänettämiä olentoja, siellä täällä tuikkii muutamia kynttilöitä ja heikosti kuuluu jostakin messupapin etäistä hyminää.

Tulet ulos, syvennyt uudelleen äskeisille sokkeloisille urille, seuraat nimettömien katukanavien reunoja, kiipeät sillan poikki, kuljet ja kuljet tietämättä ja tahtomattakaan tietää, minnekä tulet.

Ja tietämättäsi tulet yht'äkkiä suurelle, soikealle torille. On niinkuin tulisit takapihalta suoraan kuninkaan linnaan, satumaiseen, häikäisevään, itämaiseen. Koko lattia laskettuna hienolla sileällä kivellä, joka niin viihdyttävästi ottaa vastaan jalkaa, joka sitä koskettaa. Tori tohvelien ja silkkikenkien kävellä, ja jota ei koskaan hevosen kavio eikä vaunun pyörä ole kuluttanut. Kolmella kulmalla pilarikäytävä, kolmen yhtämittaisen palatsiseinän sivulla, sisällä kaikki Bagdadin kivet, kullat ja hopeat

kimallellen siloisten lasien läpi. Neljännellä kulmalla kummallinen epäsäännöllinen kirkko, jonka päädyssä paistaa kultaiselle pohjalle sovitettuja mosaikkimaalauksia, jonka seinät ovat moniväristä marmoria, jonka sadoissa kolpperoissa, räystäissä ja kulmakkeissa elää kokonainen kaupunki ihmisiä, enkeleitä, pyhimyksiä, lintuja ja muita usein ymmärtämättömiä eläimiä marmoriiin veistettyinä ja metalliin valettuina.

Päivä paistaa heleästi. Satamäärin kyyhkysia lentelee ilmassa tai juoksentelee avonaisella torilla. Käyskentelet siinä heidän keskessään, heittäen jyvän sinne, toisen tänne, istahdat penkille, ojennat kätesi ja annat heidän tulla siitä noukkimaan. Näet käännähtäessäsi, että selkäsi takana on toinen tori, jonka kahden puolen kohoaa samanlaiset palatsit kuin tämän ja jonka perillä siintää meri, missä taas lepättelee purjeita, kiitelee pieniä höyrypursia ja nuokkuu gondolan kuljettajain solakoita vartaloita sopusointuisessa, tuudittavassa soudussa.

Tekee mielesi alkaa uudelleen sama matka, tehdä vielä kerran sama kiertokulku tässä kummallisen haaveellisessa satukaupungissa, lähteä tästä ja tulla tähän aina takaisin—tänään, huomenna, ylihuomenna...

Soudella, kävellä ja liikkua, istua, aprikoida ja uneksia, katsella liikettä ja vilinää ympärillään, ja samalla elää niissä aatoksissa, jotka tulevat ja menevät, mutta jättävät aina askelensa sijat jäljelleen—liekö siihen missään sopivampaa paikkaa kuin tässä?

1893.

NÄKÖALA PIETARINKIRKON TORNISTA.

Siirtäisin ja siirtäisin mielelläni ottamasta kuvatakseni itse Roomaa, joka lepää tuossa jalkojen alla. Mutta uudestaan ja aina uudestaan kääntyy siihen silmä ja takertuu sen yksityiskohtiin. Näin täältä katsellen ei se kuitenkaan ole se, miksi sitä olin kuvailut ja joksi sitä luultavasti kaikki muukalaiset kuvailevat. Sillä se ei tee ollenkaan sen »vanhan» Rooman vaikutusta, jota siltä odottaisi. Vanha on täälläkin, kaiken vanhan pesäpaikassa, peittyneet uuden alle. Uudet palatsit, uudet kivimuurit ja vähän vanhemmat kirkon tornit, joita on kuin seipäitä suuressa pieleksessä, peittävät ne rauniot, joita niin mielellään näkisi. Forumista ei löydä kuin muutamia pilareita tarkalla etsimisellä. Riemuportit ja voittajakeisarien kunnia-patsaat peittyvät laaksoihin. Ainoastaan muuan pyöreä lasikatto ilmaisee, missä seisoo Panteon, johon kaiken maailman jumalat olivat kokoontuneet nauttimaan suvaitsevaisuudesta, mihin maailma kerran oli päässyt, mutta mistä se nyt taas on niin kauaksi eksynyt. Mutta on kuitenkin yksi raunio, jota eivät vuosisadatkaan ole saaneet alleen haudatuksi. Se on Kolosseum, flavilaisten keisarien vanha sirkus, jossa gladiaattorit taistelivat, jossa jalopeuroja ruokittiin kristittyjen lihalla, joka on saanut palvella keskiajan paroonien linnoituksena ja josta on vedetty suunnattomat määrät rakennusaineita palatseihin ja kirkkoihin. Mutta ei sittenkään ole siitä saatu lohkotuksi kuin puolet. Toinen seinä seisoo vielä miltei entisensä korkuisena, se on kuin vuori rotkoineen, on jättiläispääkallo onteloineen, on niinkuin vanhan maailman valtiaan aivokoppa, josta sisältö on juossut kuiviin ja jonka silmän reiät tuijottavat loistottomina ja aatteettomina tyhjyyteen. Kaikista päivän häikäisemistä valkoseinistä huolimatta erottuu sen ruskea ryhmä, joka, kun päivän säteet siihen sattuvat, on kuin hehkuva tiilikoko. Olen nähnyt sen toisessakin valossa, ilotulien hehkussa. Karnevaalin aikana se valaistiin bengaalitulilla. Silloin oli se, kun tulta ja tulikiviä näytti syöksyvän kaikista sen aukoista, kuin maanalaisen tulivuoren, kuin itsensä helvetin hehkuva kita.

Kolosseumin luona on Konstantinin riemuportti, ja sen alitse alkaa ikivanha, maailman kenties vanhin ja vankin maantie Via Appia. Alkuosa sitä on peitossa tai hävitetty, vasta tuolla, missä Campanian laidassa ylenee pyöreä, linnoituksen tapainen Sesilia Metellan hautahuone, alkaa erottaa tuon sotatien pohjaa, joka suorana linjana juoksee läpi koko Italian. Sen tien varressa ovat katakombit ja jätteitä Roomalaisten hautakammioista, kolumbaarioista. Siellä on myöskin Karakalla-keisarin rakentama kylpylaitos, johon aikoinaan mahtui kolmetuhatta uimamiestä ja jonka rauniot vieläkin vetävät vertoja Kolosseumille. Mitä ovatkaan kaikki nykyajan mukavuudet tämän saunarakennuksen rinnalla. Viileäin palatsimaisten holvien alla voivat siellä vapaat kansalaiset viettää päivät päästään kylpien, kävellen, voimistellen, lukien ja keskustellen päivän tapahtumista. Nykyaikaiset klubiolot ovat vain heikkoa jäljittelyä siitä, mihin Roomassa sillä alalla jo oli kehitytty.

Tuolla näkyy sitten Kolosseumin yli monista kirkolliskokouksistaan mainion Lateraanin kirkon katto, jonka harjalla seisoo koko uusi testamentti kaksinetoista edusmiehineen. Siellä on sen yhteydessä nyt museoksi muodostettu vanha Vatikaani, joka yksinkertaisuudellaan muistuttaa niitä aikoja, jolloin

katolinen kirkkokin vielä oli yksinkertainen ja hallitsi maailmaa sisällisellä mahdollaallaan. Aivan lähellä sitä on sitten kirkkorakennus, joka kätkee sisässään tämän saman kirkon ja koko maailmankin suurimman humbuugin. Siellä ovat pyhät portaat eli scala santa, jotka tarun mukaan ovat Jerusalemin temppelistä tuodut ja joita myöten polvillaan nousevalle suodaan vuosikausien, en muista monenko, synninpäästö. Niitä myöten konttasi aikoinaan Lutheruskin, mutta kääntyi päähän päästyään kivakasti ympäri päättäen tiukasti mielessään, että jos ei usko auta, niin eivät ainakaan tämmöiset teot; ja niitä myöten näin minä vielä nykyaikaistenkin syntisten pyrkivän autuuttaan kohti.

Ja kun silmä kerran on kirkontorneihin kiintynyt, niin alkaa se hypellä rististä ristiin. Ja ne ne ovatkin, jotka muodostavat päävaikutuksen Rooman kaupungin katselijaan. Koetan niitä lukea, mutta haihdun pian. Eikähän se ole kuin pieni osa, joka nousee yli palatsien ja muiden rakennusten. Suuri joukko kaikkein vanhimpia on aikojen kuluessa hautautunut asuinhuoneiden seinien väliin. Vasta silloin, kun on tullut rukoushetki illoin tai aamuin ja kaikkien kirkkojen kellot ilmoittavat siitä, tuntee niiden paljouden. Tänne kuuluu se nytkin niin selvästi, suuret äänet sulavat pieniin ja kaikki pyrkivät kuin yhtyneenä virtana Pietarin kirkon kupoolia syleilemään.

Jo olisi aika astua alas. Johan on ehtinyt tarttua mieleen tuo kuva, jonka muodostaa sininen meri, ruskea tasanko, sinisen vihreät, vaaleahuippuiset vuoret ja punertavan valkea kaupunki lukemattomine ikkunoineen ja huippuineen, ja siellä täällä kohoaa jostakin puistosta suippo kuusen muotoinen syressi ja petäjän sukuinen pinia, jonka solakan varren päässä oleva tuuhea latva on kuin aukaisu sateenvarjo.

Mutta heitämme vielä silmäyksen ihan jalkojemme alle. Siinä on Pietarin kirkon edustori, kahden pilarikäytävän syleilemänä, jonka keskustassa on suippo obeliski, Egyptistä tuotu, ja kaksi suihkulähdettä, jotka eivät koskaan lakkaa utuista vettä ilmaan puhaltamasta. Siinä ovat toisella puolella Vatikaanin pitkät huonerivit, laajat pihat ja vielä taampana korkeiden muurien ympäröimänä paavin yksityiset puutarhat, jonne ei ketään vieraita päästetä ja joiden piireistä ei astu ulos maailman ensimmäinen vanki, joka samalla kenties on maailman mahtavin hallitsija. Tornin vartija viittaa sinne sormellaan ja näyttölee, mitä teitä hän siellä ajellee ja käyskentelee kahden kardinaalin tukemana. Olisimme hänet nähneet mekin, jos tulimme aikaisemmin aamulla. Mutta nyt hän luultavasti istuu tuon ikkunan takana, josta joka ilta tuikkaa tuli puoleen yöhön, jossa hän silloin tällöin itekin näyttäytyy ja josta on näköala yli sen Rooman, mikä ei enää ole hänen, mutta mitä hän ei vielääkään ole lakannut toivomasta. Onnistuneeko se koskaan, mutta on se ainakin toiveiden arvoinen, vaikeivät ne toteutuisikaan—ja tuskinpa on ihminen kauniimman näköalan edessä milloinkaan turhempia haaveillut.

1893.

ROOMAN KATAKOMBIT.

Olimme laskeutuneet alas Pietarin kirkon kupoolista ja käyskennelleet kirkossa itsessään. Siellä kristityn maailman mahtavimmassa ulkonaisessa huippupaikassa, sen komeimmassa temppelissä tuli mieleemme ajatus mennä sinne, missä ovat tämän saman maailman matalimmat majat, ja me päätimme mennä katakombeja katsomaan.

Tiemme sinne kulki vanhan Forum romanumin kautta, läpi tuon maan sisästä kaivetun laakson, jossa ei enää ole paljon mitään jäljellä siitä, mitä se ennen aikaan oli. Ainoastaan joitakuuta pystyssä säilyneitä pilareita, vähän useampia pilarien jalustoja, jotka osoittavat, missä se ja se temppeli ennen seiso. Sitten muuan jotenkin säilynyt riemuportti myöhemmiltä ajoilta ja lyhyt palanen Via sacran (pyhän tien) kivitystä—siinä kaikki. Mutta on siinä kuitenkin tarpeeksi voidakseen karttain, kuvain ja etenkin ympäristön avulla täydentää, mitä puuttuu, ja ainakin likimain saada esille, millainen tämä roomalaisen maailman keskipiste on mahtanut olla. Ja kaunis paikka se lienee ollut. Tuolla toisessa päässä Kapitolium temppeleineen ja marmorisine jumalankuvineen, toisessa päässä riemuportti, josta kaikki voittajat tulevat sisään, vasemmalla Palatinon kukkula ja siinä sijaitsevat keisarien palatsit, oikealla taas temppeleitä, kaikki luultavasti marmorista tai ainakin marmorilla vuoratut. Kokoontua sellaiseen ympäristöön, Italian sinisen taivaan alle, kuuntelemaan sellaisia puhujaita kuin Cicero ja Cato ja vapaana kansalaisena päättämään koko maailman asioista—se mahtoi olla miehen arvoista tehtävää. Ja sehän se olikin sitä ihannoitua antiikkia, jota me vielä tänäkin päivänä haikealla mielellä kuvittelemme sen raunioita kävellessämme.

Mutta samaan aikaan kuin Forum oli komeimmillaan ja Rooma mahtavimmillaan, alettiin sen perustuksia jo hiljalleen jäytää ja sitä sitkeästi piirittää lopullista valloitusta varten. Alettiin kaivaa noita maanalaisia vallihautoja, jotka kerran koko vanhan maailman pohjan kovertaisivat ja saivat sen siihen

paikkaansa luuhahtamaan. Ruvettiin kaivamaan katakombeja.

Katakombit ovat kaukana ulkopuolella kaupunkia. Sinne on pitkä ikävä tie kahden yksitoikkoisen muurin välissä ja tuntuu sitä kävellessä kuin todella olisi vuosisadat kuljettavana yhdestä aikakaudesta toiseen. Tien varressa tapaa vain muutamia harvoja muistomerkkejä, joista suurimmat Karakallan rakentaman kylpylaitoksen rauniot ja kolumbaariot, vanhat roomalaiset haudat. Sitten alenevat muurit ja Campania alkaa aueta eteen. Siinä, missä se varsinaisesti alkaa, on Pyhän Sebastianon luostari ja kirkko. Tämän kirkon alla on yksi katakombiryhmä, jonne mennään itsensä kirkon kautta. Siellä varustetaan meidät ja muut samaan seuraan sattuneet vahakynntilöillä, ja pieni rähjäinen munkki lähtee oppaaksi, varoitettuaan ensiksi, että pysyisimme tarkkaan hänen kintereillään, sillä kuuluu välistä tapahtuneen, että oudot ovat tänne eksyneet.

Varoitus onkin hyvään tarpeeseen, sillä munkki, jolla ei ole muuta tehtävää kuin luotsata muukalaisia, kiiruhtaa minkä ennättää meidän edellämme joutuakseen uusia tulijoita vastaanottamaan ja uusia juomarahoja ansaitsemaan.

Ei voi juuri olla jyrkempää vastakohtaa kuin se näky, mikä äsken oli silmäimme edessä, ja tämä, jossa nyt olemme emmekä näe mitään. Täytyi varmaan olla vankka usko niillä, jotka sen tähden vaihtoivat elämän Italian sinitaivaan alla näihin komeroihin ja ahtaisiin käytäviin, vaikkapa vain lyhemmäksikin ajaksi.

Alussa on aivan mahdoton saada mitään selkoa siitä, missä ollaan ja mitä nähdään. On täysi työ varoessa, ettei jalka joka hetki kompastuisi johonkin kynnykseen ja pää kolahtaisi matalaan kattoon. Mutta kun silmä vähän alkaa tottua heikkoon valaistukseen, näemme me kulkevamme kaitaista, mutkittelevaa käytävää, joka parahiksi on kahden olkapään levyinen. Käytävän seinissä on molemmissa tuon tuostakin koverrus tai kolppero, johon aikoinaan on ollut haudattuna joku ensimmäinen kristitty, mutta jonka kirstu ja ruumis tai jokin jäännös niistä nyt lepää jonkin luostarin tai kirkon seinämässä tai sillan alla. Aikoinaan kuuluu seinissä myöskin olleen kivilaattoja kirjoituksineen ja maalauksineenkin, joita ensimmäiset kristityt maalarit ovat niihin sommitelleet, mutta ne kaikki ovat jo aikoja sitten irti revityt. Raakalaiset ovat kultaa ja kalleuksia etsiessään olleet osaltaan hävitystyötä tekemässä, mutta suurimman osan siitä ovat kuitenkin kristityt tehneet pyhain luita etsiessään ja pois viedessään. Jäljelle jääneet ovat paavien pois korjaamia, ja suurin osa hautatauluja on paavillisissa museoissa. Jos niitä jokin määrä olisikin vielä paikoillaan, ei niitä oppaan hätäisyyden tähden ehtisi tarkastaa.

Vihdoin hän kuitenkin pysähtyy. Hän on tullut pienelle mustalle aukolle, josta antaa meidän astua sisään. Kun kaikki olemme tulleet muutamia rappuja alemma, näemme seisovamme pyöreän huoneen keskellä.

Niinkuin tunnettua, rakennettiin katakombit alkujaan haudoiksi. Kristityt, jotka kaikessa tahtoivat erottautua pakanoista ja jotka uskoivat ruumiinkin ylösnousemiseen kuoleman jälkeen, eivät tahtoneet polttaa kuolleitaan. Kun maanpäälliset hautausmaat eivät olisi saaneet olla rauhassa, tehtiin ne näin maan alle, ja siten syntyi kokonaisia maanalaisia kuolleitten kaupunkeja, joiden yhteenlaskettu hautaluku nousse ainakin kuuteen miljoonaan. Mutta tulivat sitten vainojen ajat. Kristityitä ajettiin takaa kuin koirat ajavat saaliitaan. Silloin olivat katakombit mainioita lymypaikkoja, silloin siellä tarvittiin vähän väljempiäkin suojia, ja yksi niitä sellaisia on se, mihin nyt laskeuduimme.

Alkujaan lienee tämä tällainen huone ollut perhehauta, koska seinissä on vieläkin kirstujen sijoja. Sitten ovat sitä pakolaiset käyttäneet lymypaikkanaan, eläneet täällä luolassa ja jumalansanaa harjoittaneet paossa esivallan tieltä. Mutta keisarilliset verikoirat osasivat tännekin tien, tulivat tuosta samasta aukosta, mistä mekin, tuli soihtuineen sisään niinkuin mekin, ja tuolla seinämällä kertoo opas sen ja sen marttyyrin saaneen surmansa. Mutta siitä paikan maine vain kasvoi. Se muuttui pyhäksi merkkipaikaksi, se laitettiin kappeliksi ja siihen pystytettiin alttari ja risti. Kun vainot olivat ohitse, kun ruumiit uskallettiin haudata maanpäällisiin hautausmaihin eikä katakombeissa enää tarvinnut turvaa hakea, tultiin tänne kuitenkin messuja pitämään ja rukoilemaan. Silloin sai katakombien maine varsinaisesti alkunsa, ja pyhiinvaeltajia ovat sitten seuranneet matkailijat.

Mutta matkailijoilla on kiire, ne eivät jouda kauan viipymään kuolleitten haudassa, vaan kömpivät jo ulos, herrat silkkinallejaan suojellen ja naiset hameitaan käärien, estäen niitä koskemasta kosteihin seiiniin. Täytyy joutua mukaan, sillä vaikka usko olisi kuinka luja, ei tänne tuntuisi haluttavan jäädä eksyksissä vaeltamaan maanalaisessa miljoonakaupungissa.

Eikähän siellä ole juuri enempää nähtävääkään. Sillä vaikka käydään kahdessa kolmessa kerroksessa, noustaan rappuja ja lasketaan niitä, ja pistäytään vielä muissakin kappeleissa, niin eivät ne ainakaan myöhemmin muistellen eroa suuresti toisistaan.

Mutta vaikutus, minkä hätäisestäkin käynnistä katakombeissa saa, on pysyvä ja omansa antamaan aihetta monenlaisiin mietteisiin. Täällä, näissä ahtaissa komeroissa kehittyi ja kasvoi siis se valta, joka

repi alas nuo temppelit ja patsaat, joista äsken näimme surkeat rauniot Forumilla. Täällä istutettiin veriin se tulinen innostus, joka pani koko vanhan maailman ylösalasin, mutta joka samalla rakensi sen päälle uuden, ulkonaisestikin melkein yhtä ehon. Jupiterin temppeli jaoitettiin maan tasalle, mutta ei kaukana siitä seisoo nyt Pietarin kirkko. Keisarikunta kukistui, mutta paavikunta nousi sen tuhkasta. Niiden jälkeläiset, jotka ennen täällä alhaalla huoneettomina piilivät, istuivat maailman valtiaina kultaisten kupoolien alla Rooman muurien sisässä, ja Rooma oli heidän.

On niillä siellä vieläkin monet vallat hallussaan. Lähes puolen maailman asioita Jumalan kanssa välittää vielä paavi Vatikaanissaan. Harppaus on ollut huimaava täältä alhaalta sinne ylös. En sano, että suuri asia olisi tästä vallan siirtymisestä voittanut. Mutta voittohan se sittenkin on, voitto, joka itsessään kantaa tappion siementä. Eihän tiedä, ilmaantuuko vielä jokin uusi ja suurempi ja puhtaampi ja kristillisempi aate, joka kovertaa kristikunnan perustuksen ja sen oppien pohjalle rakennettujen yhteiskuntien suhteen tekee saman työn kuin kristinusko antiikin maailman suhteen. Tulleeeko ehkä kerran vielä aika, jolloin kristityn Rooman raunioita kävellään niinkuin me nyt kävelimme pakanallisen Rooman raunioita? Mahtanevatko tuon aatteen edustajat vainoja paossa jo itselleen katakombeja jossakin kaivaa?

1893.

ROOMAN KARNEVAALI.

Roomassa, helmikuulla 1893.

Suuresti on karnevaali menettänyt entistä loistoaan. Ennen aikaan oli se koko kansan juhla ja muodostui niin komeaksi varsinkin siten, että siihen ottivat osaa rikkaimmat ylimykset tuhlaten tuhansia suurenmoisiin valmistuksiin. Ne ajat olivat niitä, jolloin paavit hallitsivat maata yhdessä ylimysten kanssa ja jolloin kirkko melkein kaikkina vuoden aikoina pani juhlakulkueita toimeen. Nyt on Italiakin muuttumassa länsimaiseksi, kansanvaltaiseksi valtioksi, jossa hyöty asetetaan ensi sijaan ja huvi toiseen. Viimeisten vallanmuutosten jälkeen on aatelisto joko köyhtynyt tai vetäytynyt palatsiensa rautaportteilla suljettujen holvien taakse. Niinpä luin eräässä sanomalehtiutisessa, että muutaman ruhtinas Lancelottin toimeenpanemat tanssiaisat hänen palatsissaan kyllä olivat olleet komeat, mutta että vieraiden oli pitänyt kulkea sisään ja ulos pienestä takaportista, »sillä syyskuun 20 p:n v. 1870 jälkeen on pääovi ollut ainaseksi suljettuna vastalauseeksi nykyistä hallitusta vastaan». Papisto taas on sekin vetäytynyt nahkaansa samoinkuin paavikin, joka kuten tunnettu tekeytyy vangiksi Vatikaanissaan. Kaikista näistä syistä tarjoo karnevaali samoinkuin yleensä muutkin juhlimisyrietykset jotenkin surullisen nähtävän.

Nykyinen hallitus koettaa kuitenkin noudattaa entisiä tapoja ja tarjota kansalle sekä leipää että huvituksia. Mutta sen toimeenpanemilta karnevaaleilta puuttuu niiden onnistumisen ensimmäinen ehto: yksityisten osanotto. Demokratia on täällä niin uusi, ettei se vielä ole ehtinyt kehittää varakasta keskisäätyä, joka esim. Pariisissa tekee paljon karnevaalien hyväksi. Varsinkin suuret kauppahuoneet, teatterit y.m.s. siellä rakentavat mahdottoman ylellisiä juhlavaunuja, jotka, vaikka ovatkin ainoastaan vain ilmoituskoneita, kuitenkin suuresti elähyttävät laskiaisjuhlaa. Mutta niitä sellaisia ei ole Roomassa tai eivät ne ainakaan näy välittävän edustaa itseään tässä vanhassa kansallisjuhlassa. Eivät auta suuret palkinnotkaan, joita luvataan parhaista ryhmistä.

Rahaa niihin muuten näyttään saatavan hyvin omituisella tavalla. On, arvattavasti korkeimman vallan suojeluksen ja valvonnan alla toimiva, osakeyhtiö, joka johtaa karnevaalipuuhiä. Se toimeenpanelee kahden viikon kuluessa koko joukon iloja niinkuin naamiohuveja erityisissä teattereissa, yöllisiä tanssiaisia, sirkusnäytäntöjä y.m.s., joihin pääsymaksut ovat jotenkin korkeat niille, jotka eivät ole yhtiön osakkaita, mutta joihin osakkaat pääsevät kolmea neljänestä halvemmalla kuin muut. Kun osakkeita saa ostaa kuka tahansa eli toisin sanoen lunastaa itselleen helppohintaisia ennakkopilettejä, niin tekevätkin sen useimmat, jotka aikovat karnevaalin aikana huvitella, ja siten saa yhtiö rahoja palkintojensa jakamiseen.

Niitä on useita kymmeniä, joitakuuta kutakin päivää varten, ja nousevat ne 50 markasta aina 1,500 markkaan. Suuremmat niistä annetaan onnistuneimmista vaunuista ja parhaiten koristetuista parvekkeista Korsokadulla, joka on juhlakulkueitten ja varsinaisten karnevaali-ilojen karkelopaikka; pienemmät annetaan yksityisille naamioitetuille ja sirkus- y.m. kilpailussa esiintyville. Mutta näistä houkutuksista huolimatta eivät ilolinnut näy oikein tahtovan laulaa.

Piatsa del Popolo-nimisellä kaupungin pohjoispäässä olevalla torilla on karnevaalielämän keskusta. Se on laitettu suuren suureksi kesäsirkukseksi. Kun on kaunis ilma, niinkuin täällä melkein aina on, niin tekee kyllä paistava aurinko, helakka taivas ja aistikkaasti muodostunut Pintsio-kukkulan rinne uusine kuvapatsaineen parastaan silmää viihdyttääkseen. Mutta lautasirkus on aina lautasirkus, jota väkisinkin tulee vertaillaeksi niihin entisiin sirkuksiin, joista, niinkuin esim. Kolosseumista, on vielä säilynyt niin isot tähteet, että mielikuvitus helposti voi luoda eteensä siinä tapahtuneet leikit. Vertailuun vie sitten vielä väkisinkin se, että täällä nyt yritetään uudistaa entisajan leikkejä. Täällä on m.m. kaksipyöräisiä kilpakärryjä, joiden eteen valjastetaan kaksi hevosta ja joihin mies nousee seisomaan ja ajamaan. Mutta hevoset ovat näöltään tavallisia ajurihevosia ja ajajat vanhoiksi roomalaisiksi epäonnistuneesti naamioituja tallirenkejä. Hauskempia ovat irtaallaan laukkaavat kilpahevoset, jotka huimaavalla vauhdilla kiitävät soikeaa rataa pitkin, kunnes heidät otetaan kiinni eteen asetettuun esirippuun. Parhaiten vastasivat karnevaalin aatetta muutamit talonpojat, jonkunlaiset italialaiset kasakat, jotka laihoilla, mutta nopeilla hevosillaan saapuvat tänne karnevaalin aikana ratsastamaan ja pieniä palkintoja voittamaan.

Useampia kertoja oli kahden karnevaaliviikon kuluessa n.k. Korso s.o. juhla-kulkue samannimisellä kadulla. Katsojia varten oli siinä toreille ja muille väljemmille paikoille rakennettu istumasijoja. Suuri joukko ikkunoita oli myöskin vuokrattavana. Entiseen kultaiseen aikaan kuuluttiin yhdestä ikkunasta maksetun satoja markkoja. Nyt ei menekki kuitenkaan näkynyt olevan sen suurempi kuin että ikkunain omistajat itse saivat niitä käyttää omiksi huvikseen. Vasta viimeisenä karnevaalipäivänä eli laskiaistiistaina olivat ne jotakuinkin täydet.

Silloin näkyi koko Rooma tai ainakin puolet siitä laskeutuneen seitsemältä kukkulaltaan tälle jotenkin ahtaalle kadulle. Päästä päähän on se ainakin kilometriä pitkä ja nyt se oli väkeä niin pakaten täynnä kuin suinkin sopi. Liika väki sai vuotaa sivukaduillekin. Suurin osa näkyy kuitenkin tulleen enemmän toisia katsomaan kuin itse osaa ottamaan. Katsominen ei kuitenkaan erittäin suurta huvia tuottanut. Olisiko ollut kaikkiaan kymmenkunta juhla-vaunua liikkeellä. Onnistunein ja vanhoja loisto-aikoja enin muistuttava oli ehkä muuan venetsialainen jättiläis-soutuvene, jossa kulki komea doosi loistavan seurueensa ympäröimänä. Siinä kiilsivät kultaa ja hohti silkkiä ja samettia ja osanottajain hienoista kasvonpiirteistä päättäen olivat ne »hienompaa» väkeä. Tämä ryhmä saikin ensimmäisen palkinnon. Toisista herätti eniten huomiota muuan päivän tapahtumiin, valtion varkauksiin, liittyvä vaunu, jossa karnevaalin alkupäivinä nähtiin joukko hienoja herroja heittelemässä kaikelle maailmalle makeisia, mutta jotka viimeisenä päivänä olivat suljetut omaan huoneeseensa—rautaristikkojen taa. Sille taputti yleisö käsiään.

Nämä ja jotkut muut vaunut vielä lisäksi hankasivat edestakaisin Korsoa pitkin, heittäen ja vastaanottaen kukkaiskimppuja, joita yhtä mittaa lenteli ilmassa. Välistä ne olivat kiinnitetyt värillisiin paperiliuskoihin, jotka muodostivat kuin raketteja lentäessään katujen poikki ikkunasta ikkunaan ja usein jääden telefoonilankojen päälle riippumaan. Joissakuissa vaunuissa ja joillakuilla parvekkeilla oli aika sieviä tyttöjä, toisissa kasvoiltaan ja vartaloltaan jotenkin virheettömiä nuorukaisia. Näiden kesken oli kukkaissade vilkkain, ja ne näkyivät kyllä nauttivankin karnevaalistaan.

Katupojat siitä kuitenkin enimmäin nauttivat. Niitä on Roomassa ehkä enemmän kuin missään muualla, ja täällä ne parhaiten aatettaan vastaavatkin, sillä ne ovat sekä likaisempia että äänekkäämpiä kuin muualla. Heidän tehtävänä on kerätä kaikki murut, joita rikkaiden pöydältä putosi. Niin pian kuin ilmassa suhahti jokin kukkaiskimppu tai tuli vaunuista tai ikkunoista alas jokin konvehti, heti hyökkäsi tämä lauma sinne ojennetuin käsin. Kun monta oli ottamassa ja harva antamassa, syntyi siinä suoranainen pelikiikho. Ne, joilla oli jotakin alas heitettävää, näkyivät nauttivan siitä niinkuin nauttii kananpoikain syöttäjä joka murusta, minkä hän nakkaa syötettävänsä eteen. Tuon leikin katsominen oli syrjäisistäkin hauskaa, ja ihme kyllä, ettei siinä koskaan syntynyt tappelua tai epäsopua, vaikka kasvoista ja säihkyivistä silmistä päättäen intohimot olivat ylimmillään.

Iloisin ja todellakin onnistunein osa karnevaalissa oli sen viimeinen vaihe. Tuskin oli ilta tullut, kun kaikissa vaunuissa, kaikissa ikkunoissa ja kaikilla parvekkeilla pantiin toimeen ilotulitus. Koko tuo pitkä katu hohti milloin sinisenä, milloin vihreänä. Jos voisi sanoa, että tällä karnevaalilla on ollut paisteinen päivänsä—jota ei kuitenkaan voi sanoa—niin voisi tätä viimeistä näkyä kutsua sen iltaruskoksi.

Ja hetkeksi näkyi yleisökin saaneen esi-isiltä perimänsä karnevaaliluonnon nousemaan. Vanhan tavan mukaan päättyvät nämä ilot n.k. mocoli-(kynttilä)iloilla. Ostetaan pieni vahakynttilä, sytytetään se ja lähdetään kulkemaan katua pitkin. Samassa kiiruhtavat muut jäljestä ja koettavat tulta sammuttaa. Siinä syntyy paljon naurua ja paljon viatonta pilaa, varsinkin kun siihen ottavat yhtä suurella innolla osaa sekä vanhat että nuoret. Sammutuskokeita tehdään jos jollakin tavalla. Mitkä puhaltavat, mitkä heilauttavat hatullaan ilmaa, mitkä huiskuttavat nenäliinojaan, joita korkeammalle ylettääkseen kiinnitetään keppien ja pitkien riukujen nenään. Sammuneita kynttilöitä on turha yrittääkään sytyttää ylhäällä ilmassa. Hetikohta on siinä joku liinaansa liehuttamassa. Sentähden liittyy aina useita yhteen,

kuukistuvat maahan ja koettavat toistensa turvissa tulta virittää. Mutta juuri kun se on onnistumaisillaan, puikahtaa joku poika takaapäin säärien lomasta, puhalttaa tulen sammuksiin ja tekee tyhjäksi yhteiset vaivannäöt.

Se oli tämä hauskinta koko karnevaalissa. Mutta siinäkin näkyi olevan enemmän sammuttajia kuin sytyttäjiä, joka sekin mielestäni on merkki siitä, että karnevaali itsekin on sammumaisillaan.

PAAVIN VIISIKYMMEN-VUOTINEN RIEMUJUHLA.

Roomassa, 20 p. helmik. 1893.

Tuskin on päästy hurraamasta ja huijaamasta karnevaali-ilossa, kun huomenna jo on paasto ja sen tuottama totisuus. Yhtä täynnä kuin eilen olivat teatterit, sirkukset ja tanssisalit, yhtä täynnä ovat tänään kirkot. Viime viikolla vilisi kadulla ja toreilla naamioita ja klovneja. Tämä viikko on pyhitetty papeille, munkeille ja pyhiinvaeltajille, joita tapaa kaikkialla, minne poikkeaa. Tuhansittain on niitä tänne saapunut, varsinkin Ranskasta, Etelä-Italiasta ja Englannista. Ruhtinaita ja hienoa yleisöä, piispoja ja apotteja, maalaispappeja, kerjäläismunkkeja, pikkuporvareita ja tavallisia talonpoikia, jotka tuntee sekä puvuistaan että siitä viattomasta uteliaisuudesta, jolla he ikuisen kaupungin rakennuksia tarkastelevat, on näinä päivinä tulvinut tänne.

Tavallisestikin syntyy tämä pyhiinvaeltajain tulva heti karnevaalin päätyttyä ja paastoajan alettua. Tänä vuonna oli erityinen syy, Leo XIII:n riemujuhla. Oli kulunut 50 vuotta siitä, kun hän astui kirkon palvelukseen.

* * * * *

Rooman aivan äärimmäisessä luoteisessa laidassa kohoaa pyhän Pietarin kirkon kupooli. Sen takana on Vatikaani museoineen ja paavin yksityisine asuntoineen, jotka käytävien kautta ovat yhteydessä kirkon kanssa. Kirkkoa sanotaan maailman suurimmaksi. Siihen mahtunee liki satatuhatta henkeä seisomaan. Sen edustalla on laajan laaja, kahden pilariston ympäröimä avonainen tori.

Katsellessani tätä jättiläisrakennusta, en voinut käsittää, mihin tarpeeseen se sellainen olisi välttämätön. Vasta riemujuhlan paavillisessa messussa ollessani ymmärsin sen aatteen: koota erityisissä tilaisuuksissa sisäänsä kaikki ne, jotka eri maailman ääristä kokoontuvat tänne paavillista messua kuulemaan. Samalla ymmärsin senkin, että kirkko tätä tarvetta tyydyttääkseen nykyisten kulkuneuvojen aikana, joita ei rakentaja ollut lukuun ottanut, saisi olla vielä toista puolta suurempi.

Luulen, että ainoastaan suurten maailmannäyttelyjen juhlatilaisuuksissa saattaa sellainen väenpaljous olla yht'aikaa koolla. Jo kello 6:sta aamulla alkoi kirkkomiesten saapuminen, ja kirjavaa joukkoa se oli. Suuri osa on puettuna tavallisiin vaatteisiin. Mutta ainakin neljäs osa sadastatuhannesta on pappeja pitkissä kauhtanoissaan ja mustissa lierilakeissaan ja munkkeja erivärisissä: valkeissa, mustissa ja ruskeissa kaavuissaan. Näkee siellä tulipunaisiakin kirkollisia pukuja, näkee nunnia ja avojalkaisia ja paljaspäisiä hurskaita. Kaikki kiiruhtavat ne, mitkä tullen raitiovaunuissa, mitkä ajaen ylpeissä ajopeleissä, mitkä jalan kulkien, kirkkotornin keskustaa kohden, jossa on aukko vahtisotamiesten muodostamassa solassa ja jossa edellisinä päivinä jaetut pääsyliput tarkastetaan. Siitä läpi päästyään kiipeää väkijoukko mustana muurahaisjonona pääovea kohden, josta se ainoastaan vitkalleen pääsee sisään valumaan.

Tulen jo tuntia ennen juhllisuuksien alkamista, mutta saan tuskin enää sijaa kirkossa. Yhdellä silmäyksellä ja yhdestä paikasta on mahdotonta saada käsitystä sen suuruudesta. Vaikka saisi vapaastikin kävellä, kestäisi kuitenkin hyvä rupeama, ennenkuin voisi sen kaikkiin osastoihin ja sokkeloihin pintapuolisestikaan tutustua. Tarvittaisiin kuukausia, ennenkuin saisi selvän käsityksen niistä sadoista seinämaalauksista, veistoksista, kuvapatsaista ja hautakoristeista, joita vuosisatoin kuluessa on laitettu ja koottu sekä kirkon keskiosiin että sen kymmeniin sivukappeleihin.

Mutta niihin ei nyt huomio joudu kiinnittymään, minun yhtä vähän kuin muidenkaan. Madonnat saavat itsekseen hymyillä, enkelit lennellä omiksi iloikseen ja jättiläisen suuret apostolit kulmiaan rypistää. Kaikkia läsnäolijoita hallitsee vain yksi ainoa intohimo: päästä niin paljon kuin mahdollista kirkon keskustassa olevan alttarin läheisyyteen, jossa paavi tulee messunsa pitämään tai edes sen sotamiesten muodostaman käytävän luo, jota myöten hän tulee tuolillaan esille kannettavaksi. Se halu on niin voimakas, että kaikki nuo pyhät sivualttarit muuttuvat astinlaudoiksi ja telineiksi, joilta kukin parhaansa mukaan koettaa saada mieleistään näköalaa.

Odotus kestää ja kestää. Juhlatunteet ehtivät haihtua ja väsymys tulee yhä painavammaksi. Naisia pyörtyilee ja kannetaan ulos. Ihmiset puhelevat keskenään kuin markkinoilla ja yksi ainoa suuri humina nousee ylös kupooleihin, missä muutamassakin pyhä henki kyyhkysen muodossa levittää siipiään. Tavallisten ihmisten päitä vähän ylempänä heilahtelee siellä täällä valkoisia tönnyttöjä vartijasotamiesten kypäreistä, heidän kulkiessaan edestakaisin käytävää pitkin.

Mutta yht'äkkiä leimahtaa muutamasta kirkon kolkasta kiihkeä riemuhuuto ja tuossa tuokiassa räiskää sama tuli kaikkialla. Eräästä sivukappelista, joka on ollut punaisella veralla vaetetettuna, ilmestyy päivän sankari tuolilla kannettuna. Hänellä kuuluu olevan loistava seurue sekä edessään että takanaan. Etäiseltä paikaltani en kuitenkaan näe muuta kuin suuren kantotuolin, jonka päällä vaakkuu kaksi mahdottoman suurta viuhkatönnyttöä. Kun saan katseeni teroitetuksi, näen kantotuolissa pienen olennon, joka verkalleen liikuttelee käsiään edes ja takaisin niinkuin siunauksia jakaakseen. Vien kiikarin silmiini ja tunnen hänet samaksi, jonka valokuvan olen nähnyt kaikissa kirjakauppain ikkunoissa näinä päivinä. Hän on vanha, ryppykasvoinen äijä, silmät terävät ja pienet, käsi hieno ja lumivalkoinen. Korkeaan hiippaan ja väljään viittaa puettuna näyttää hän pikku pojalta, joka on puettu äitinsä hameeseen. Mutta ne, jotka seisovat ympärilläni, ne näkevät hänessä maailman mahtavimman ruhtinaan, ainoan oikeauskoisen kirkon päämiehen, puolijumalansa—Paavin.

Tuntuu siltä kuin etelämäisen luonteen kaikki intohimot olisivat päässeet liikkeelle. Innostus on todellakin »rajaton». Eläköön-huudot— »Viva il Papa Re!» s.o. eläköön paavi-kuningas—käsiensä taputukset, liehuvat liinat, sadantuhannen yhdenaikainen mielenosoitus—siinä on todellakin katsomista ja kuulemista. Kuta keskemä kirkkoa hän etenee, sitä suuremmaksi kasvaa melu. Soittava orkesteri ylhäältä lehteriltä ei kuulu mihinkään sen rinnalla. Päät tutisevat, posket pullistuvat, silmät ovat päästä pudota noiden riemun huutajain. Enkä kadu ollenkaan, että tulini tuota näkemään. Kuinka hyvin ymmärrän nyt nuo uskonpuhdistajat, joiden uskonnollisia tunteita loukkasi tällainen ihmisen jumaloiminen. Kuinka oudolta sentään tuntuu nähdä, että tavallista ihmistä sotamiesten ja hoviherrain muodostamassa käytävässä kannetaan juhkakulussa kirkon läpi ja asetetaan alttarille, joka meikäläisten käsitysten mukaan on niin kokonaan toisia tarkoituksia varten rakennettu. Mutta heikäläisistä siinä ei tietysti voi olla mitään loukkaavaa, ovathan he joka päivä tässä samassa kirkossa tottuneet näkemään kymmenien paavien komeat hautakappelit, jotka ovat yhtä ylellisesti koristetut kuin se alttari, mikä on Vapahtajalle vihitty.

Kun kulkue on päässyt ohitseni ja vaeltanut kirkon päästä päähän, lasketaan kantotuoli maahan ja paavi nousee suurelle kirkon keskessä olevalle alttarille. Silloin lakkaa myöskin melu ja messutoimitus alkaa. En siitä kuitenkaan voi mitään nähdä, tiedän vain ohjelmasta, että paavi kaikkine kardinaaleineen ja läsnäolevine arkkipiispoineen toimittaa messunsa, rukoilee, polvistuu ja jakelee siunauksiaan toisessa päässä kirkkoa. Soitto ja kuoripoikain laulu sitävastoin kuuluu kaikkialle. Se on kyllä kaunista ja vaikuttavaa, tuntuu kuin tulisi ylhäältä pilvistä tänne, missä seison paksun pilarin juuressa. Ja minä koetan asettua kaikkien niiden kannalle, jotka tästä löytävät sisältöä elämälleen.

Mutta huolimatta siitä, että valo tulee kattoikkunoista kuin avonaisesta taivaasta, että sopusointuinen taiteellinen »väreily» väreilee ympärilläni ja hieno vahakynttiläin ja pyhänsavun tuoksu lemuaa, ei tunnelma kuitenkaan ota oikein tullaakseen. Sitä häiritsee se yleisö, jota varten kaikki tämä on aiottu. Sillä niin pian kuin kulkue meni näkymättömiin, näytti sen lumous kadonneen. Siellä täällä polvistuu joku harva lukien rukousta ja sormien helminauhaansa. Kaikki muut liikkuvat, työnneskelevät, puhelevat, haukottelevat ja näyttävät aivan välinpitämättömiltä. On kuin välinäytös teatterissa esiripun laskettua.

Pari kertaa kiinnittyy huomio ja virkistyvät mielet, kun tulee sellainen paikka messussa, että seurakunta voi siihen äänellään yhtyä. Ja kerran painuvat päät rintoja vastaan, kun ohjelmasta tiedetään, että paavi nyt siunaa kaikki syntiset ja antaa heille anteeksi.

Vasta sitten, kun pitkänlainen messu on päätynyt, ja paavi uudelleen kannetaan kirkon läpi, leimahtaa taas innostus ja puhkeaa vielä rajummin esille kuin äsken, sammuaakseen taas siihen heti, kun tuo »kaunis näky on kadonnut».

Siinä oli paavin riemujuhla syrjästä katsottuna. Jotenkin samanlaisia lienevät kaikki muutkin suuret juhlametkut Pietarin kirkossa. Ja siinä se päätäpaus, jota varten niin monet merien ja maiden takalaiset olivat tänne saapuneet. Missä määrin matkan vaikeudet ovat maksetut, sen laskenee jokainen itsekseen. Ehkäpä tulopuoli sentään on suurikin, kun ajattelee, että paitsi riemujuhlasta ja Pietarin kirkosta voipi pyhiinvaeltaja nauttia Roomastakin ja kaikista sen merkillisyyksistä. Ja siitä tungoksesta päättäen, joka on ollut kaikissa museoissa, katakombeissa, vanhoilla raunioilla ja monissa kävelypaikoissa, eivät nykyaikaiset pyhiinvaeltajat näy unohtaneen, että tänä käytännöllisyyden aikana voi varsin hyvin sovittaa yhden tien kahteen asiaan.

Mutta saaneehan sen kuitenkin uskoa, että ne tuhannet hurskaat, jotka mukavissa rautatievaunuissa saapuvat tänne, saapuvat todellakin paavin edessä polvistuakseen ja vakuuttaen hänelle uskonnollista

uskollisuuttaan.

Paras todistus siitä on kai se uhraavaisuus, jota he samalla ovat kirkon hyväksi osoittaneet. Ne summat, joita paavi vapaaehtoisina lahjoina on saanut riemujuhlansa aikana vastaanottaa, nousevat näet viiteen miljoonaan. Todella kaunis kolehti!

PYHÄN PAAVALIN KIRKKO ULKOPUOLELLA MUURIEN

Kaikki katsottavat paikat Roomassa ovat kaupungin laidassa. Siellä ovat melkein ulkomuureissa kiinni Pietarinkirkko ja Vatikaani museoineen, toisaalla on taas aivan portin luona Lateraanin kirkko ja museo ja laitapuolilla ovat myöskin Forum ja Kapitolium ja siihen kuuluvat kokoelmat. Samoin monet vanhimmat kirkot, joissa vanhinta taidetta on kätkeytynä. Tuon sijoituksen sanotaan kirkkoihin nähden syntyneen siitä, että kristityt kaikkein ensimmäisinä alkuaikoinaan saivat pysytellä syrjässä ja rakentaa sananharjoituspaikkansa niin loitolle kuin suinkin, usein ulkopuolelle kaupunkiakin, jonne sitäpaitsi useat tarun- ja historiantakaiset merkkitapahtumat sijoitettiin. Sillä tavalla on myöskin yksi Rooman komeimmista kirkoista, Pyhän Paavalin kirkko, ulkopuolella muurien joutunut usean kilometrin päähän kaupungista.

Kulkuneuvot Roomassa eivät siihen aikaan, kun tämä käynti tapahtui, olleet kehottavat. Pyhän Paavalin kirkolle vie kuitenkin raitiotie. Sen rakentamiseen on luultavasti antanut aihetta se suuri pyhiinvaeltajain joukko, joka tälle paikalle tulvii, sillä paikkaa pidetään yhtenä katolisen maailman pyhimmistä.

Hyppäämme mekin vanhan Forumin kohdalla raitiovaunuun, joka uudenaikaisuudellaan tekee omituisen vastakohtan vaikutuksen tässä antiikkisessa ympäristössä. Vaunu vyöryy matkallaan ikivanhoja historiallisia seutuja. Se sivuuttaa Palatinon kukkulat, joilla vielä näkyy keisarivallan aikuisten palatsien raunioita, se kulkee Aventinon alitse, jossa asui alhaisempi kansa, vaikkei sen asunnoista ole juuri mitään jäljellä, ja menee ohi Sirkus Maksimuksen, jonka sijan nyt osaksi peittää—kaasutehdas. Sitten ajetaan vähän matkaa keltavetisen Tiberin rantaa, missä näkyy muutamia »saaristolais-jaaloja», lastattuina viinitynnöreillä. Kun on päästy jyrkätekoisen porttihilvin alitse ulkopuolelle muurien, nousee siinä tien vieressä eteen yht'äkkiä omituinen rakennus, jota ei olisi odottanut täällä näkevänsä. Se on pieni pyramiidi, vaikkei olekaan kovin vanha, ainoastaan vuodelta 12 ennen Kristusta, ja kantaa nimeään jonkun Sekstiuksen mukaan, joka arvellaan sen alle haudatuksi. Kun on tämä merkkillisyys jäänyt jäljelle, ei tie enää tarjoa mitään erityistä nähtävää, se kun kulkee tasaista viljeltyä Campaniaa.

On sitä hauskeampi katsella sitä seuraa, joka istuu raitiovaunussa. Ne ovat kaikki pyhiinvaeltajia ja niistä suurin osa pappeja. Puhutaanhan me välistä pappisvallasta meilläkin, mutta ei se todella maksaisi vaivaa, kun ajattelee, millaista pappisvalta on ennen ollut pappisvallan pääpaikassa Roomassa. Eikä se nytkään liene vähäksi arvattava, sillä vaikka Italiassa ei olekaan julkisessa valtiollisessa elämässä edustettua pappispuoluetta, toimii se kuitenkin hiljaisuudessa sitä sitkeämmin. Nyt oli paavin riemujuhlan aika, eikä täällä tähän aikaan näyttänyt muita miehiä paljon olevankaan kuin pappeja. Mihin vain kääntyy, näkee kauhtanoita, ja munkkikaapuja ei ainoastaan kaduilla ja kirkoissa, vaan myöskin ravintoloissa ja kahviloissa, varsinkin Vatikaanin läheisyydessä, joissa niitä päiväkaudet istuu ja syö ja nuuskaa—sillä papit nuuskaavat, vaikka eivät näy saavan polttaa. Kaikki maat ovat edustettuina tässäkin vaunussa. Tuossa on ensiksikin hyvin maallikon näköinen englantilainen, jonka tuntee laihuudestaan ja pituudestaan sekä punakantisesta Baedekeristään. Häntä vastapäätä istuu saksalainen, jonka vaaleaverisyys ja hyväntahtoisuus heti pistää silmään. Hänen vieressään on vilkas ranskalainen—kaikki samaan pukuun puettuina, päässä matala lierilakki ja yllä musta, kaiken muun puvun peittävä kauhtana. Ne ovat maallikkopappeja, ulkopuolella luostarin eläviä, ja ihmeellistä, kuinka sama ammatti kaikissa maissa ja kaikissa kansoissa muodostaa pääpiirteiltään samat kasvonjuonteet. Suutarit ja räätälit tuntee kaikkialla suutareiksi ja räätäleiksi, ja näiden pappien tuntomerkinä on tuo alituisesta parranajosta tiukoittunut poski- ja leukanahka sekä jonkinlainen hyvää suopa laupeus silmissä.

Vähän erilaisia ovat munkit, joita niitäkin on useita mukana. Heidän kasvoissaan ja silmissään on aivan erityinen leima, ja se ei suinkaan ole naivisuutta. Näyttää siltä kuin he tuntisivat maailmansa ja tietäisivät ihmishengen kaikki salaisuudet ja toimisivat jonkin erityisen hengen johtamina. Kun tuokin fransiskaani, joka istuu vaunun perällä, katsahtaa meihin, niin tuntuu siltä kuin hän siinä silmänräpäyksessä olisi selvillä siitä, mitä me olemme. Se herättää jonkinlaista pelon ja harmin sekaista kunnioituksen tunnetta. Jos nuo kaikkien uskovaisten uskotut miehet voisivat ja saisivat ilmaista, mitä

kaikkeaa he rippituolissaan ovat kuulleet, mitä ihmissielujen ja niiden salaisuuksien syvyyksissä ovat nähneet, se olisi sielunelämän kuvausta, jonka rinnalla n.k. psykologisten kirjailijain analyysit olisivat aloittelijain kokeita. Kirkko ja kirkonmiehet eivät julkaise tutkimuksiaan, vaan pitävät tietonsa omina tietoinaan ja perustavat niihin valtansa ihmisten yli.

Kuinka tyylikäs hän on ulkonäöltään tuo munkki! Yksi ainoa ruskea kaapu on hänellä yllään kesänsä talvensa, karkealla nuoralla keskeltä sidottu, josta riippuu hänen »henkensä» miekka: ristiin kiinnitetty rukousnauha. Pää on paljas, sen laki kaljuksi ajettu, jalat myöskin paljaat, ainoastaan ohuet sandaalit alla. Eri munkkikuntain pukujen kuosi ei suuresti vaihtele. Väri vain vaihtelee ja voi välistä olla ihan lumivalkoinen, jolloin se tuollaisen suurikasvuisen, mustaverisen luostariveljen päällä, joka istuu rinnallani, tekee kerrassaan komean vaikutuksen. Hän on oikea Kristuksen sotamies, vieläpä vanhinta kaartia, temppeleiherra, kalpaveli, luulisi hänen millä hetkellä hyvänsä voivan tapparaan tarttua.

* * * * *

Raitiovaunu pysähtyy kuin asemalle kirkon ulkopilariston reunaan. Näyttää kuitenkin siltä kuin olisi tullut johonkin tehtaaseen tai kasarmiin, sillä ulkopuoli ei ainakaan anna mitään selitystä siihen maineeseen, jonka tämä paikka on saavuttanut.

Mutta kun astut sisään...

Sanotaan, että tämä temppele ennen paloaan, joka tapahtui v. 1823 ja jolloin sen katto putosi sisään, oli Rooman kauneimpia kirkkoja. Mitenhän lie silloin ollutkaan, mutta ei se nytkään ole mikään sydänmaan kappeli. Suuruudeltaan lienee se lähinnä Pietarin kirkkoa ja on siinä kävelemistä, ennenkuin ehtii isolta ovelta alttarille. Ja kun on sinne ehtinyt, huomaa, että matka on vasta puolessa, että se vasta on ristin keskusta, johon olemme tulleet.

Nämä avarat alat ovat pilarien välissä, jotka ovat pitkät kuin korpikuuset, ja jotka latvoillaan kuin taivasta kannattavat. Ikkunoita siellä ylhäällä lie satoja, kaikki erivärisistä laseista, joissa esitetään lasimaalauksissa yhtä monta pyhimystä tai raamatullista aihetta. Kaikki hohtaa kullalle ja hopealle tuolla ylhäällä ja lattia on hienointa kiveä ja mosaikkia. Alttarin edessä kohoo jättiläisuuria marmoriveistoksia apostoleista, jotka yksinkertaiset kalamiehet eivät koskaan liene aavistaneet kerran tämmöisessäkin kunniaissa täytyvänsä esiintyä. Heidän ympärillään on pilareita, jotka ovat tehdyt puhtaimmasta alabasterista, porfyryistä ja malakiitistä. Mihin vain katselee, tuntuvat miljoonat säteilevän vastaan. Kuuluu ehkä oudolta näin rahassa arvostella pyhää paikkaa. Mutta kun kulta ja hopea ja kalliit kivet tulevat vastaan, täytyy väkisinkin puhua kullasta ja hopeasta. Ei siitä pääse sivu muissakaan kirkoissa, mutta täällä se pistää silmään enemmän kuin muualla. Sillä ensiksi se kiiluu ja hohtaa, kun tämä kirkko on valoisampi ja luultavasti juuri sitä varten valoisampi kuin muut kirkot. Sitten on kaikki täällä uudenaikaista, ja korjattua eikä vuosisatain kuluessa keräytyneitä ja ränstynyttä. Syy paikan pyhiinvaeltajatulvaan näkyy olevankin juuri tämä komeus. Mitä pyhimysten luita ja muita kirkollisia muistoaarteita alttarin alla säilyttäneekin, ainoastaan ohimennen näkyvät hurskaat niiden kohdalla polvistuvan ja silmiään ristivän ja sitä suuremmalla hartaudella ja uteliaisuudella antautuvan oppaiden kuljetettaviksi, jotka vievät heitä yhdestä kalleudesta toiseen ja puhuvat kaikista niistä miljooneista, joita nämä kaikki ihanuudet ovat maksaneet. Paavilla kuuluu olevan mosaikki-, kuvanveisto- ja muita kirkollisia koristetöitä varten erityiset tehtaansa, jotka toimittavat niitä kaiken maailman pyhättöihin. Ja senpätähden tuntuukin tämä paikka enemmän suurenmoiselta pysyvältä näyttelyitä kuin Herran huoneelta.

Väsyttämään rupeaa sentähden piankin kaikki tuo komeus ja suuruus. Siinä on jotakin amerikkalaista keuhuskelevaa ja on sentähden oikein helpotus, kun sattumalta löydän aukinaisen oven, joka kuin taikavoimalla vie minut aivan toiseen maailmaan ja aivan uuteen ympäristöön.

Melkein kaikkien keskiajan kirkkojen yhteydessä on ollut luostari, ja sellaiseen tuo pieni portti minut nyt veikin. Me seisomme luostarin sisäpihalla. Se on neliö, joka on muodostunut rakennusten keskeen ja siitä menee ovia suoraan munkkien kammioihin. Kun ne siellä pienissä komeroissaan olivat uupuneet työskentelemään, tulivat ne tälle pihalleen vilvoittelemaan ja lepuuttamaan aivojaan. Mikä rauhallinen, viihdyttävä kävelypaikka! Räystäät ovat ympäriinsä levennetyt katoksiksi, joita pylväistö kannattaa. Ja mikä pylväistö kirkon pylväistöön verrattuna! Pilarit ovat hienoja, solakoita ja keveitä, niissä ei ole mitään muuta ylellisyyttä kuin tekotavan puhtaus ja tyylin somuus, mutta juuri sen vuoksi on niissä oma henkensä ja kuin oma tahtonsakin, ja ne näyttävät kuin itsetietoisesti kattoa kannattavan. Hienot freskomaalaukset pylväskäytävän katossa ja seinissä lisäävät mielen kevennystä ja ylennystä. Avonainen paikka seinien välissä on pieni puutarha, ja sen keskessä on ikivanha kaivo, jonka kansi on kellastuneesta marmorista ja kohokuvilla koristettu. Ja kaikkeen tähän tulee päivänvalo ylhäältä eikä koskaan kuonnu pylväistöä kuumentamaan, jossa helteisimpänäkin vuodenaikana on viileää ja varjokasta istuskella, astuskella, miettiä ja nukahtaakin—jopa ikuisen uneenkin.

Sillä tänne näkyvät ihmiset pyrkineen kuolemansakin jälkeen lepäämään. Lattiassa ja seinissä tapaa

hautoja, tiiviisti kiinni muurattuita, joiden sijan ilmaisee ainoastaan marmorisiin hakattu kirjoitus, kohokuva tai pieni veistos. Samalla kun tuollaiset kohokuvat tekevät paikan kuin taidekokoelmaksi, luovat ne niihin totisuutta ja viehkeää surumielisyyttä.

Tuo suuri kirkko kalleuksineen on unohtunut, ja kun sen läpi taas on mentävä ulos päästäkseen, tuntuukin se enää vain eteiseltä, joka haihtuu mielestä, silloinkun pysyväksi vaikutelmaksi jää luostarin yksinkertainen pihamaa.

1893.

MIKAEL ANGELO JA RAFAEL.

Italia on museoiden ja taidenäyttelyjen luvattu maa. Tuskin on sitä pientä kaupunkia, jossa ei olisi ainakin jokin julkinen taidekokoelma, puhumattakaan kirkoista, luostareista ja yleisölle auki olevista yksityisistä kokoelmista vanhoissa ja uusissa palatseissa.

Mutta kaikki voittaa kuitenkin Vatikaani ja sen kokoelmat, joissa muun muassa Mikael Angelon ja Rafaelin etevimmät maalaukset ovat tavattavina.

Pietarin kirkko seisoo kahden pilaririvin keskellä, jotka kuin ojennetut käsivarret »hyvän paimenen» kuvassa kutsuvat kaikkea maailmaa luokseen tulemaan. Kun aamuisin saapuu sinne, näkee kuitenkin, ettei se ole kirkko, johon suurin joukko kiiruhtaa. Suurin joukko katoa oikeanpuolisen pilariston kätköön, sillä siitä menee tie sekä paavin itsensä puheille että niihin kappeleihin ja huoneistoihin, joihin maailman arvokkaimmat taidearteet ovat kätkeyt. Siellä ovat sekä Sistinän kappeli että Rafaelin stanssit ja loggiat.

Paavin kuuluisa sveitsiläinen kaarti seisoo ovella vartioimassa keskiaikaisissa puvuissaan, jotka sanotaan tehdyiksi itse Mikael Angelon piirustusten mukaan. Muodon vuoksi asettuu painettipyssyllä varustettu mies eteen ja kysyy. »minne matka?»—»Mikael Angelo, Rafael», vastataan ja hän ymmärtää ja antaa mennä, osoittaen rappua, jonka päässä jo seisottaa toinen vartija ja neuvoo sivuhuoneeseen, jossa kolmas vartija on vastassa.

Sistinän kappeli, jonne monia mutkaisia portaita tullaan, on soikea huone. Kun astuu ovesta sisään, niin tuntuu ensin pieni pettymys. Tämäkö yksinkertainen, sileäseinäinen kaikkia tavallisia kirkkokoristeita vailla oleva huone nyt on se kuulun kuulu paikka, jota maailman kaikkein suurimmat taideteokset koristavat? Se on jaettu kahteen osaan, joista toinen jotenkin yksinkertaisine penkkiriveineen on aiottu yleisölle, toinen taas aitauksella erotettuna kuin kuoriksi, missä on muutamia vähän komeampia penkkirivejä korkeampia hengellisiä herroja varten jumalanpalvelusten aikoina. Mutta kun vähän kauemmin katselee ympärilleen, niin huomaa, että tämä sittenkin on maailman kenties kaikkein kallisarvoisimmin sisustettu temppele. Sillä se on sisustettu puhtaimmalla ja jaloimmalla taiteella katosta lattiaan; sekä peräseinä että katto ovat peitetyt Mikael Angelon freskoilla.

Katossa on esitetty koko raamatun historia maailman ja ihmisen luomisesta alkaen. Jättiläiskokoisina vaeltavat siellä silmäin editse nuo suuret tapahtumat: Luoja erottaa suurenmoisella kätensä liikkeellä valkeuden pimeydestä, luopi auringon ja kuun, luopi miehen ja näyttää hänelle hänen vastaluodun toverinsa, käärme viettelee Aatamia ja Eevaa ottamaan omenaa, enkeli ajaa heidät paratiisista y.m. Nämä kuvat ovat katon keskiosassa ja alempana niitä molemmilla sivuilla nähdään profeetoita, sibylloja ja muita raamatun henkilöitä.

Mutta niin ahneesti kuin silmä katseleekin näitä kattokuvia, joita tehdessä mitä suurimmat sekä katon muodon että sen korkeuden tuottamat teknilliset vaikeudet ovat olleet voitettavina ja joita oikein nähdäkseen täytyisi heittäytyä selälleen niinkuin taivaan kupukantta katsellessa, siirtyy se kuitenkin pian alttariseinään, jossa »Viimeinen tuomio» on esitettyinä.

Johan on itse aihekin rohkeimpia ja suurenmoisempia, mitä inhimillinen taide voi ottaa esittääkseen. Mutta senkin voittaa mielestäni vielä tekotavan rohkeus ja suurenmoisuus. Huimaa silmää ja pyörryttää päätä sitä katsellessa. Tuntuu siltä kuin maa järähtäisi jalkojen alla, ja seinät alkaisivat huojua kaatuakseen samassa. Mutta kaikista ihmeellisintä on nähdä, millä keinoilla taiteilija on tämän illusion saavuttanut. Koko viimeisen tuomion esitys näet on vain alastomien ruumiiden mylläkkää. Mutta ne ovatkin kuin kallioita maailman seinästä, jotka juuri ovat lohjenneet irti toisistaan ja ovat putoamaisillaan syvyyteen.

Taulun yläosassa näkyy vihan jumala kuin myrskytuulena syöksyvän esiin kulmat rypyssä ja käsi tuimassa liikkeessä. Hän syöksähtää esiin tuomiolle ja samassa on jo tuomio lausuttu ja oikeus tapahtunut ja parhaallaan etenemässä täytäntöön. Kun toiset ihmiset kaunein plastillisin liikkein kohotetaan ylös taivaaseen, missä enkelit ottavat heitä vastaan, vaipuvat toiset, ruumis ja jäsenet epätoivoisissa kouristuksissa, alas syvyyteen, ja näitä jälkimmäisiä näyttää olevan monta kertaa enemmän kuin edellisiä. Toiset niistä putoavat pää edellä, toiset takertuvat vielä viimeisellä epätoivollaan kiinni ylös nousevien jalkoihin. Mutta kamalat pirut ovat jo iskeneet heihinkin kyntensä ja he vaipuvat ja vaipuvat auttamattomasti. Alimpana nähdään ne, jotka eivät enää yritäkään pelastautua ja joita Kaaron viepi täyden venelastin manalaan. Tämä viimeinen osa taulusta on ehkä kaikista vaikuttavin. Onnettomia syntisiä on venhe kukkuranaan, niitä on mätetty siihen pitkin ja poikin kamalissa epätoivoisissa asennoissa, muutamat jo veteen pudonneina, niin ettei näy kuin kantapäitä vähän, muutamat vielä turhaan iskien kyntensä venheen laitaan, joka juuri lähtee liikkeelle rannasta ja pian on tyhjentävä lastinsa kuoleman rannalle.

Se on synkkä pessimistinen taulu, sillä vaikka »viimeisen tuomion» toinenkin puoli, autuaitten pelastus on yhtä rintaa esitetty, ei siitä ainakaan minuun ole jäänyt muuta muistoa kuin muisto ankarasta, leppymättömästä vihasta ja ihmiskunnan peruuttamattomasta kadosta. Taiteilija maalasi sen vanhoilla päivillään, kun murheet ja vastoinkäymiset olivat hänen mielensä murtaneet. Tuntuu melkein kuin »viimeinen tuomio» olisi hänen uhkauksensa, hänen testamenttinsa jälkimaailmalle.

Miettiväisenä, ikäänkuin ahdistettuna poistuu katsoja hänen työnsä äärestä ja aivan vaistomaisesti haluaa hän nähdä jotakin, joka voisi tuudittaa, viihdyttää ja antaa toivoa jostakin iloisemmasta ja onnellisemmasta. Ja hän löytääkin sen kerrosta ylempää, jossa Rafaelin hento, soinnukas taide piankin vie meidät keveitten ihanteittensa taivaaseen.

Samaan aikaan, kun Mikael Angelo koristeli synkkää kirkkoholvia, johon niukka valo tuli vain muutamista katonraja-ikkunoista ja jossa hän kuukausmääriä murjotti ihmisarkana erakkona, siveli nuori Rafael, onnen lempilapsi, vihellellä ja lukuisain oppilastensa kanssa iloisesti seurustellen, aukinaisten palatsikäytävien ja parvekkeiden seiniä, voiden telineiltään milloin hyvänsä heittää silmäyksen yli Rooman ja sen ihanien ympäristöjen.

Hänen luomansa ovatkin sitä mukaa keveitä, lempeitä ja iloisia. Tuo tunnettu tulipalo Incendio del Borgo on, vaikka aihe on kamala, kuitenkin hauska laatukuva, jota katsellessa unohtaa kokonaan, mitä siinä tahdotaan esittää, ja kiintyy vain ihailemaan jäsenten plastiikkaa ja taitavaa ryhmitystä. Toisella seinällä taas nähdään Disputassa avonainen taivas ja kohta sen alla onnellinen maa, eikä niiden välillä näytä mikään häiriö koskaan olevan mahdollinen. Sitten soittaa siellä Apollo viuluun laulun ja soiton haltiattarien ympäröimänä. Ja »Athenan koulussa» vallitsee täydellinen antiikki rauha, eikä sen tekijä näytä tietävän mistään muusta kuin elämän sopuinnusta.

Kun hän sitten pääsee raamatun aiheita käsittelemään ja sen henkilöitä kuvaamaan, niin tekee hän sen samalla hempeydellä ja valoisuudella ja ikäänkuin hymyhuulin.

Järisyttävät kohtaukset, joita muuten ei ole monta, sulautuvat viehättäviin ja hauskoihin. Rafaelin raamatunkuvat ovat todellakin kuin »kuvia», joita huviksensa katselee, selailee. Ja hänen madonnansa sitten! Kuka ei tuntisi noita onnellisia ja autuaita nuoria äitejä!

Mutta siksipä hänen taidettaan niin rakastettiin ja rakastetaan yhä vielä. Yhtä mittaa kuuluu katsojain suusta ihastuksen huudahduksia, kun tuolla alhaalla Sistinän kappelissa kaikki käyskentelivät totisina ja hiljaisina ja henkeään pidätellen, uskaltamatta sanallakaan ilmaista tunteitaan. Yläkerrassa kun niin sanoaksemme evankeliumin sulous hellytteli, niin alikerrassa tuntui kuin olisi laki joka hetki uhannut.

Kumpi on näistä aikakautensa suurista mestareista suurin? Sitä tulee heidän teoksiaan katsellessa ajatelleeksi ja kysyneeksi, ja onhan maailma siitä vuosisatoja väitellyt. Mutta mitä varten kysyä! Sillä eihän se ole muuta kuin mielialan asia. Kun mieliala on kevyt ja elämä päivänpaisteinen, silloin se kernaasti liioittelee vielä ylemmällä Rafaelin enkelien siivillä. Kun mieli on musta ja elämä tuntuu epätoivoiselta, silloin se hakee itselleen sympatiaa Mikael Angelon totisesta ja synkästä taiteesta ja syventyy siihen.

1893.

FRESKOMAALAUKSISTA.

Italian ihanuuksia muistelevalle astuu ensi sijaan sen taide. Mutta taidetta muistelllessani, sulkiessani silmäni ja antaessani erilaisten kuvain vaeltaa editseni, en näe mitään niin kirkkaasti kuin ne monen monet freskokuvat, jotka kaikkialla ovat viehättämässä. Vaikken ollut nähnyt yhtä ainoata oikeata freskomaalausta ennen tuloani Italiaan, niin oli minulla niitä kohtaan kuitenkin salainen kunnioituksen tunne. Olin muistaakseni jostakin estetiikasta aikoinani lukenut, että se oli öljyvärimaalaus, joka hävitti oikean maalaustaiteen, se kun, sallimatta tehdyn erehdyksen korjausta, hävitti vaatimukset käden ja silmän ehdottomasta tarkkuudesta. Taiteilija saa eteensä seinän, joka on kirkon, palatsin tai muun hienon huoneen seinä, ja hänen käsketään se koristaa. Hänellä ei ole mitään mahdollisuutta väärän viivan tai väärän värin oikaisemiseen tai peittämiseen, vaan pysyy hänen kerran tekemä vetonsa peruuttamattomasti paikoillaan. Mikä edesvastuu taideteoksen tilaajaa kohtaan, mikä harmi, kun tehtyä ei koskaan saa tekemättömäksi! Mutta mikä kiihoitin samalla tarkasti mittaamaan määrät, laskemaan suhteet, koulitsemaan kätensä ja silmänsä ja varomaan hutiloimista ja keskeneräisyyttä. Jos mieli saada vähänkin kunnollista työtä, täytyy se suorittaa inspiratsioonin täydellä painolla.

Senkö tähden ne heti nähtyäni lienevät tehneet niin välittömän ja syvällisen vaikutuksen? Tuntuu melkein aina niiden edessä seisossani, että ne olivat ikäänkuin suoraan taiteilijan aivoista tuohon seinään painuneet, täysivalmiiksi mietittyinä ja kehittyneinä. Hänen muotonsa ja värinsä eivät näytä jäljennöksiltä siitä, mitä hän luonnossa on nähnyt, vaan niinkuin hänen kauttaan kulkeneilta ja hänen sielussaan kirkastuneilta aatteilta. Kun nykyajan realistisessa taiteessa näkee niin paljon aatteetonta luonnon kopioimista, niin paljon turhaa ja hengetöntä detaljityötä, on niin viileätä ja virkistävää antautua tuohon puhtaaseen taiteen nautintoon, jonka freskomaalaukset synnyttävät. Sitä tehdessä haihtuu kokonaan halu sentapaiseen arvosteluun, johon uudenaikainen taide niin helposti antaa aiheita. Ei tee mieli ruveta viisastelemaan, niinkuin yleisö ja taidearvostelijatkin usein tekevät, siitä, miten on maalattu tuo kivi ja kanto ja kuinka virheettömästi on piirustettu tuo käsi tai nenä. Hakee vain sitä aatetta, jota taiteilija on tahtonut esittää, etsii niitä näkyjä, joita hänen mielikuvituksensa on nähnyt. Ei siinä takerru yksityiskohtiin, vaan antaa kokonaisuuden vaikuttaa.

Saattaa kyllä olla, että tämä yksityiskohtien unohtaminen tulee siitäkin, että tekniikka todella ainakin parhaimmissa freskoissa on yläpuolella kaiken arvostelun, tai että antaa virheen anteeksi, kun tietää, että se on seuraus työtavasta ja niistä vaikeuksista, joita materiaali vaatii voitettavaksi. Mutta on se haettava toisaaltakin. Yksi ominaisuus, joka tekee freskomaalaukset niin viehättäviksi, on niiden koristeellinen eli dekoratiivinen puoli.

Tähän aikaan, kun tehdään öljyväri- tai muu kehyksiin pantava taulu, taiteilija harvoin voi tai saa ajatella sitä ympäristöä, johon taulu tulee sijoitettavaksi. Enintään pitää hän huolen kehyksestä. Ostaja saakoon ripustaa sen paikkaan ja valaistukseen, jonka hän parhaaksi näkee. Vanhalla freskomaalarilla sitävastoin oli aina tiedossaan seinä, johon hänen teoksensa oli ainaiseksi sidottu ja johon sen täytyi sopia. Sentähden täytyi hänen ottaa huomionsa, miten maalaus juuri siinä tulisi vaikuttamaan, laskea valon ja värin vaikutus ja sovittaa muodotkin seinän mukaan. Samalla kun maalaus on itsenäinen, puhtaasti aatteellinen taideteos, on se myöskin seinäkoriste, tapetti, ja täytyy sen vaikuttaa seinään puhtaasti dekoratiivisena. Tämä kaiken maalaustaiteen alkutarkoitus onkin usein niin ihmeellisesti otettu lukuun, että silmä sittenkin, kun se jo kenties on uupunut itse aiheeseen, nauttii vielä tietämättään ainoastaan viivoista ja väreistä semmoisinaan. Siihen pyrkivätkin etevimmät freskomaalarit ja sen he saavuttivatkin. Olen usein vaeltanut uudestaan ja aina uudestaan luostarien pihatoissa ja istuskellut kirkoissa ja kappeleissa, jotka ovat tällä tavalla koristetut, ja antanut seinien heijastaa tuota maalauksiensa salaperäistä kauneutta, joka on niin kainoa, ettei se huutamalla huuda huomiota puoleensa, ei tungettele eikä pyri häikäisemään, mutta jonka kuitenkin tuntee ilmassa olevaksi ja josta samalla saa esille mitä suurenmoisimmat aatteet ja aiheet, jos mieli tekee ruveta niitä tarkastelemaan.

Kuulee usein sanottavan, ettei käsitellyn aiheen laatu saa vaikuttaa taideteosta arvosteltaessa ja että ainoastaan käsittely ja tekotapa määrätkööt sen taidearvon. Mutta tuskinpa vanhaa taidetta ihailtaisiin niin, tuskinpa se vaikuttaisi meihin niin voimakkaasti, ellei se olisi ottanut aiheitaan niin korkealta kuin se ne otti. Me olemme jo niin tottuneet niihin, ettemme enää tule ajatelleeksikaan, mitä rohkeutta ja taiteellisia inspiratsioonia sentään mahdettiin tarvita luomaan sitä, mitä luotiin. Vai voiko taiteilija todellakaan kurottaa kätensä korkeammalle kuin silloin, kun hän ottaa itse Jumalan alas taivaasta, ryhtyy kuvaamaan hänen ainoata poikaansa, neitsyt Mariaa ja apostoleja ja pyhimyksiä? Niitä kaikkia ja suurimmaksi osaksi ainoastaan niitä ynnä sen lisäksi raamatullisia aiheita katsoivat senaikaiset taiteilijat kyllin arvokkaiksi siveltimensä esineiksi. Arkailematta avasi taiteilija taivaan ja asutti sen, hänen mielikuvituksensa tunki maan sisään ja löysi sieltä helvetin, jonka empimättä esitti, hän tahtoi olla mukana maailman luomisessa ja tiesi täsmälleen, millaista oli elämä paratiisissa, eikä hän kammonnut loihdia esiin sellaista kuin tapausta kuin viimeinen tuomio. Kunnia sille, jolle se tulee, ja annettakoon kunnia kernaasti niillekin aiheille, joita nykyaika rakastaa, mutta älköön ihmeteltäkö, jos aate nousee ja tunne avartuu enemmän silloin, kun katsoja joutuu n.s. silmästä silmään katselemaan elämän ja kuoleman suurimpia kysymyksiä ja niiden edustajia taivaassa ja maan päällä.

Me olemme siihen jo tottuneita ja me selaillemme kuvallista raamattua niinkuin muutakin kuvakirjaa, mutta silloin, kun tuo uskonnollis-kirkollinen taidesuunta ensiksi syntyi, kohtasi se varmaan syvästi uskonnollisia tunteita ja kulumatonta mielikuvitusta yleisössä. Se syytti sydämiä niinkuin meillä nykyjään syyttää niitä »kansallinen» taide, mutta innostuksen aihe oli kuitenkin ylempi ja vaikutus sitä mukaa syvempi. Se oli niin voimakas, että taideteos saattoi nousta kuvatun sijalle—ilmiö, jonka vielä tänäkin päivänä näkee hartaasti katolisissa maissa. Eikähän se ihme olekaan, että niin tapahtui yleisössä ja että madonnan kuvia kannettiin juhlasaatoissa kaupunkien läpi, kun itse taiteilijakin saattoi joutua tuollaisen hurmauksen valtaan. Yksi esimerkki on siitä ennen Rafaelia elänyt maalarimunkki Angeliko da Fiesole, jonka kerrotaan niin sulautuneen aiheeseensa, että hän esimerkiksi Kristusta ristinpuulle maalatessaan ratkesi kyyneliin oman taulunsa edessä.

Tämän munkin ja hänen aikalaistensa freskomaalaukset muuten mielestäni parhaiten vastaavat tämän taidelajin aatetta. Ne vaikuttavat väriensä ja muotojensa miltei etsityllä yksinkertaisuudella; ne ovat neitseellisen kainot, uskonnollisesti syvät ja hartaat ja liittyvät ihmeellisen vaatimattomasti seinään. Kaikki ovat ne kirkoissa ja luostareissa. Pyhän Markuksen luostarin käytävät ja munkkikammiot Firenzessä ovat hänen koristamansa ja siellä on hänen kenties paras teoksensa: enkelin ilmestyminen Marialle. Nyt ne ovat kaiken maailman ihailtavina, ja alituinen ihmisvirta vaeltaa noiden ristinpuun alla polvistuvien apostolien ja Jumalan äidin ja Jumalan pojan ohitse. Taiteilija on saanut jälkimaailmaltakin täyden tunnustuksensa, joka ei ole paljon pienempi kuin Rafaelille ja Mikael Angelolle annettu. Mutta sittenkin tuntuu siltä kuin tämä tunnustus olisi vähempi kuin se, minkä hänelle varmaankin antoivat hänen aikalaisensa, nuo hiljaiset munkit, joiden yksitoikkoisia kammioita eivät elähyttäneet muut nähtävät kuin ne yksi tai kaksi pientä freskoa, joita taiteilijan sivellin oli valkeille kiville luonut erakon silmää hivelemään ja mieltä ylentämään.

FIESOLEN LUOSTARI.

Vähän matkaa Firenzestä on korkealla, kauas näkyvällä kukkulalla Fiesolen pikkukaupunki ja sitä vielä vähän ylempänä samanniminen fransiskaani luostari. Sen kirkkojen tornit, sen puutarhoista kohoavat sypressit ja piiniat ja rakennusten valkoiset seinät näkyvät aina tuon tuostakin Firenzen katuja kävelevän silmään.

Olimme kulkeneet sinne laajaa ajotietä, joka ensin loivia mutkia tehden polveili hiljalleen kohoavia rinteitä myöten, täynnä huviloita ja maataloja ja niitä ympäröiviä viinitarhoja. Kaupunki on vuoren selällä kuin kirkon harjalla, luostari sen yläpuolella kuin tornissa, jonne jyrkkä jalkatie johtaa. Seuraan sitä ja seison pian luostarin edessä ulkopihalla, jota totiset, juhlalliset sypressit vartioivat.

Luostarin portti on suljettu, samoin kirkon ovikin, joka tavallisesti muulloin on auki, vastaanottaakseen kaikkia niitä, jotka tahtovat tulla tänne rukoilemaan. Mutta nyt onkin keskipäivä, munkkien aamumessut ovat jo pidetyt, aamusoitot soitettu eivätkä vielä ole alkaneet iltapäivän kirkonmenot. Kellot tornissa riippuvat äänettöminä odotellen auringonlaskua, joka on taas vapauttava niiden kaiun.

Istahdan rappusille levähtämään ja odottamaan minäkin. Takanani on suuri luostari, niinkuin autio linnoitus, josta ei kuulu hiiskahdustakaan. Ei näy elämää missään, ei ole täällä nyt edes noita matkailijan tielle alinomaa tulevia kerjäläisiääkään, jotka luultavasti ovat laskeutuneet Firenzeen, missä parhaillaan vietetään juhlaa. Ainoastaan silloin tällöin kuuluu jossakin kaukana ammahtavan aasin ääni ja alhaalla syvässä laaksossa viheltää juna.

Mutta sypressien runkojen välitse aukeaa näköala Firenzeen päin ... ja mikä näköala...!

Alhaalla Arnon laaksossa lepää siellä, aaltomaisten, tummansinertävien vuortenharjanteiden välissä kuin jättiläisen suuren kukkaismaljan pohjassa kaupunkien helmi. Kuinka kauniisti muodosteltu, kuinka hienosti hiottu on tuo helmi! Näen marmorisen temppelein kupoolin ja sen vieressä kellotapulin, näen keskiaikaisen linnan solakkakaulaisen tornin. Kaikkialla palatsien ja luostarien ruskeita tiilikattoja ja niiden välissä puutarhan ainaista vihreyttä. Kaupunki hymyilee kuin hilpeässä ainaisessa onnessa, kukkivan ja kukkiaan lemuavan laakson ympäröimänä, ja muuttuu vähitellen ja kuin huomaamatta maaseuduksi, josta paistaa vaahdon valkeita maalaiskylä ja pikkukaupunkeja, joita yhdistävät toisiinsa kapeina nauhoina poimuilevat vaaleankeltaiset maantiet.

Hauska huoleton elämä jäi meistä äsken sinne vilisemään kivitetyille toreille ja viileille varjoisille kaduille. Kaiken maailman rikkaat ja joutilaat olivat tulleet sinne viettämään etelän ihanaa kevättä,

hengittämään vastapuhjenneiden lehtien lemua ja ahmimaan kukkien hurmaavaa tuoksua, joka muurien ulkopuolelta puutarhoista tulvii kaupungin sisimpiin osiin ja tuntuu Arnovirran vihreän vedenkin mukana valuvan sen läpi. Heillä oli siellä parhailaan kukkaisjuhla, ja kadut kuohuivat iloista, kirjavapukuista kansaa, toreilla ja kadunkulmissa soitettiin ja tanssittiin. Ikkunat, katuovet, parvekkeet, katot ja räystäätkin olivat täynnä väkeä odottamassa corso di fiorin tuloa. Se tulee, kaksi-, kolmi- ja nelivaljakoita tungeskelee väkijoukon läpi, hevoset, kuskit ja vaunuissa istujat kukilla koristettuina ja vaunut niinkuin kukkaislähteestä nostettuina ja vielä kuin sen märkyyttä valuen, pyörät ja istuimet ruusuja tihkuen: punaisia, valkoisia, ja muuankin pelkkiä sinisiä muistikukkia. Värit välkkyvät, tuoksut temmeltävät ilmassa ja noiden liikkuvien kukkaismaljojen sisässä istuu onnen ja iloisen elämän poutaperhosia: nuori ihana äiti kahden pienen tyttärensä kanssa, toisessa yksinäinen pieni prinsessa, kokonainen perhe, kaksi rakastunutta...

Ne jäivät sinne karkelemaan liputettuja katuja pitkin, ja täältä sinne katsellessa näyttää siltä kuin aurinko heijastellessaan ja varjoja ja valoja vaihdellessaan ottaisi sekin osaa ihmisten iloihin ja niinkuin koko tuo lakeus olisi ihanuuden meri, jossa värejä lainehtii ja karehtelee kauneutta.

Mutta me täällä—me istumme kuin erämaassa. Ei ota luostari osaa maallisiin menoihin, ei näy se tietävän eikä tahtovan niistä tietää. Sen ikkunat ovat suljetut, sen asukkaat vaikenevat, ja ainoastaan sypressi kuiskaa jonkin salaperäisen sanan vierustoverilleen, kun heikko tuulahdus tästä kautta kulkiessaan sitä koskettaa.

Mutta se ajattelee, miettii omia mietteitään, ja kun se niistä herää, tulkitsee se ne omalla tavallaan. Kello pienen tornin huipussa heilahtaa ja alkaa soida, luostarin ovi aukeaa ja sieltä sisältä kuuluu messua. Hetken kuluttua ja kellon yhä soidessa tulee jono munkkeja ulos, ne tekevät kierroksen pienellä pihatolla, laskeutuvat tietä alas ja katoavat. Vienevätkö viimeistä voittoa jollekin kuolevalle, käynevätkö siunaamaan jotakin kuollutta vai laskeutunevatko laaksoon rukoilemaan sadetta vainioille, joita madonna viime aikoina on poudalla rasittanut? Kellon soitto saattaa heitä heidän retkelleen, ja kun messun nuotti on lakannut kuulumasta, vaikenee kellokin.

Mutta luostarin ovi on jäänyt raolleen, ja minä hiivin siitä sisään. Ei näy portinvartijata eikä kukaan tule estämään. Tulen holvin alatse neliskulmaiselle pihamaalle, jota reunustaa pilarikäytävä ja jonka seinä hienoväriset, ujusti esiintyvät freskomaalaukset koristavat. Jotkut ovet ovat auki, ja yhden ohi astuessani näen pienen kappelikirkon, jonka perällä lepattaa vahakynttilä palamassa alttarin vieressä. Toiset ovet veivät munkkien kammioihin. Ne ovat ahtaat ja matalat, ikkunat pienet kuin vankien kammioissa, yhdellä seinämällä rukouspöytä ristiinnaulitun kuvan tai madonnan kanssa, toisella kaitainen rautavuode. Tulen rohkeammaksi ja kuljen edemmä toiselle neliskulmaiselle pihalle. Se on samalla puutarha, ja sen keskellä on kaivo, jonka kivisen kannen päällä ruskeakaapuinen avopäinen munkki nostaa vettä astiaan ja ruiskuttaa sitä taimilavoihinsa. Takaportista tulee toinen ajaen edellään aasia, joka kantaa itsekokoistaan risukimppua.

Joudun harhaillessani luostarin ulkopuistoon, joka on kukkulan toisella rinteellä, pois päin Arnon laaksosta ja Firenzestä. Kaikki äskeinen ihana hempeys on luonnosta kadonnut. Alhaalla on hedelmätön laakso, jonka pohjassa on punaiselle hiedalle kuivunut jokivirta. Taampana toisella puolella laakson on erämainen vuoristo, kovaa karua kalliota, jonka kasvullisuus on heikkoa ja kuihtunutta. Mitä aurinko ei ole kärventänyt, sen on vesi vienyt muassaan uurtaen pitkiä syviä naarmuja vuorten rinteisiin. Jyrkkää polkua alas laaksoon siellä täällä kasvavien piiniain välissä vaeltaa äskeinen munkkien jono hitaasti kulkien selät koukussa.

Mutta täällä puistossa on varjoisia tammia, kukkivia mantelipuita, myrtillehtoja, oliiveja, oranssipuita ja lehteviä viikunapuita. Täällä on nurmikkoa ja hyvin hoidettuja polkuja ja niiden varrella mukavia, kiveen hakattuja istumapaikkoja. Vähän väliä on rakennettu huvimajoja madonnalle ja hänen pienelle »bambinolleen». Yksinäinen munkki käyskentelee tuonnempana puitten välissä ja noukkii kukkasia, jotka hän sitten vie madonnan huvimajaan. Hän huomaa minut, mutta ei tule häiritsemään. Painun vielä syvemmälle metsän sisään, jonne ei näy luostaria. Luostarissa aletaan soittaa iltakirkkoon. Ja samalla kuuluu toisen luostarin kello vastaavan jostakin laakson yli. Hetken aikaa ne juttelevat siinä niinkuin kaksi uskovaista, jotka ymmärtävät toisensa ja ovat yhtä mieltä elämän suurimmissa kysymyksissä. Vuosisatoja ovat ne kai sillä tavalla ajatuksiaan ja tunteitaan vaihtaneet niitä aina samaan äänilajiin ja samaan sointuun ilmaistessaan.

Sitä kuunnellen, tuota iltasoittoa, alkaa näyttää siltä kuin katoliset legendat muuttuisivat todellisuudeksi, kuin tämä metsikkö kansoittuisi, kuin enkeli lihoitteleisi maahan Marialle ilmoittamaan, että hän on löytänyt armon Jumalan tykönä, ja madonna nojaa, Jeesuslapsi käsivarrellaan, tammea vastaan, ja tietäjät itäiseltä maalta saapuvat lahjoineen. Kaikki ne monet taulut, joita joka päivä on nähnyt kirkkoissa ja luostareissa ja joita mielikuvitus ja muisto on täynnä, alkavat elää. Kuinka hyvin ymmärrän nyt nuo näyt, joita hurskaat munkit ja taiteilijat näkivät ja esittivät sekä sanoin että värein. Kuinka se täällä näyttää luonnolliselta tuo likeinen yhteys taivaan ja maan välillä,

täällä, josta ei tunnu olevan kuin lyhyt askel ja pieni hyppäys avonaiseen taivaaseen. Tämmöisestä luostarista, siitähän jo näkyy kuin matkan määrä ja se on vain viimeinen pysäkki. Sellaisena sitä ainakin sen omat asukkaat pitävät ja semmoisen vaikutuksen se hetkellisenä miellyttävänä tunnelmana tekee satunnaiseen matkamieheenkin.

1893

KIRKKOJA JA KIRKONMENOJA.

En ole koskaan ollut niin uuttera kirkossakävijä kuin täällä Italiassa. Tuskin menee sitä päivää, ettei tulisi jotakuta kertaa kirkossa pistäytytyksi. Siihen on luonnolliset syynsä. Sillä tuskin on sitä kadunkulmaa, jossa ei jokin kirkko kohoisi, ja avarampien torien ympärillä niitä on useampiakin. Sitten ovat kirkkojen ovet auki aamusta iltaan, ja alituinen ulos ja sisään tulviva ihmisvirta vie helposti mukaansa. Kirkoissa on sitäpaitsi kätkeytyneitä suurimmat ja omituisimmat taidearteet. Se kaikki on syynä siihen, että niihin tulee niin usein poikenneeksi. Kun niihin tulee poikenneeksi, niin tulee niitä katselleeksi, ja kun niitä tulee katselleeksi, niin tarttavat ne mieleen ja jättävät siihen vaikutuksensa.

Niistä vaikutuksista pantakoon tähän muutamia otteita.

Millainen on italialainen kirkko?

Kysymys on sopimattomasti tehty, sanoo varmaankin kirkollisen rakennustaiteen tuntija, sillä italialaisia kirkkoja on monenmuotoisia ja monenlaisia, jotka varsin monessa suhteessa eroavat toisistaan. Onhan siellä goottilaisia, on renessanssikirkkoja, on antiikin malliin tehtyjä ja onpa niitäkin, joiden muotojen aate on lainattu itämailta. Mutta on niiden ulko- ja sisämuodoista kuitenkin säilynyt mielessäni muutamia kuvia, joiden pääpiirteet ovat sulaneet jonkinlaiseksi kokonaisvaikutukseksi.

Kun me ajattelemme kirkkoa, niin näemme sen tavallisesti seisovaksi joko jollakin avonaisella tai korkealla paikalla, joka on ikäänkuin raivannut oman maansa (hautausmaansa) ympärilleen, minkä keskellä se sitten kohoaa jotenkin loitolla ihmisasunnoista ja mistä se useinkin kivijalkaansa myöten näkyy tietä kulkevan silmään. Alkujaan lienevät kirkot täälläkin seisoneet vapaina. Mutta kun ihmiset vuosisatojen kuluessa ovat samoilla sijoillaan pyörineet kirkko keskipisteenään, niin ovat ne lopulta sitä lähennelleet ja piirittäneet sen omilla asunnoillaan niin, että siitä ainoastaan korkein kupooli ja ylin huippu ylenee kattojen takaa—jos siinä näet on tuollainen huippu ja kupooli. Se kuitenkin puuttuu hyvinkin usein. Olen nähnyt koko joukon suuria komeita kaupunkikirkkoja, varsinkin Roomassa, joihin ovi aukeaa kadulta niinkuin mihin suurempaan hotelliin tahansa ja jota ei ihmisasunnoista erota muu kuin pyhimysten kuvilla tai maalauksilla ja ristillä koristettu pääty. Kirkon ulkopuolinen rakennekauneus, jos sitä alun pitäen on ollutkin, katoaa kokonaan ja ainoastaan muutamissa kaikkein suurimmissa ja kaikkein komeimmissa se pääsee useammilta puoliltaan vaikuttamaan. Mutta niissäkin on tavallisimmasti jokin niihin kiinni muurattu luostari kokonaisvaikutusta häiritsemässä. Usein on kirkon sivuseinillä alikerrassa kauppapuoteja, vaunuliiterteitä t.m.s. ja ylemmissä kerroksissa tarjotaan huoneita vuokrattavaksi.

Uskonto ja sen harjoitus on katolilaiselle jokapäiväinen asia ja arkinen toimitus ja se on tehnyt heille kirkon kotoisemmaksi kuin mitä se on meille. Meille se on Herran huone, jonkinlainen sunnuntai-uskontoamme palveleva juhlasali, johon kerran viikossa kokoonnutaan; heille se on jokapäiväinen lepopaikka, niinkuin julkinen puisto tai puutarha, johon he ohikulkiessaan istahtavat nauttimaan varjoa ja viileyttä ja jossa musiikki monta kertaa päivässä soittaa heidän huvikseen.

Ja kaunis puutarha se kyllä onkin. Yhtä vähäpätöinen ja vaatimaton kuin italialainen kirkon ulkokuori on, yhtä suurenmoinen ja ylellinen on usein sen sisusta. Tietysti vaihtelee sisä-asu yhtä monen aikakauden ja taidelajin mukaan kuin ulkoasukin, mutta useat eri vaikutukset yhteensulattamalla syntyy siitä sentään seuraava kokonaiskuva.

Tavallisesti on tšekäläinen kirkko latinalaisen ristin muotoon rakennettu. Kun astuu ovesta sisään—jonka pielessä ohimennen sanoen istuu aina joku vaivainen kerjäläinen almua anomassa—on siinä edessä soikea käytävä, tai oikeammin kolme sellaista: kaksi laitimmaista ja kapeampaa ja yksi keskimmäinen ja leveämpi, jotka pilarien tai kaarien kautta eroavat toisistaan.

Tuo keskimmäinen on kirkon avarin osa, josta silmä kantaa kirkon perille saakka, missä ovat alttari, kuori ja kupooli. Se on yksi ainoa suuri lattia, useinkin kuin autio tori, jossa vain siellä täällä on pieni rukouspenkki, mihin kirkkomies kuoria kohden pyrkiessään vain hetkeksi polvistuu jatkaakseen sitten

matkaansa eteenpäin. Kirkon varsi on sen molemmilla seinämillä ja sen risteyksistä lähteissä sivuhaaroissa. Sillä siellä ne ovat nuo kaikki pienet eri kappelit, nuo niin sanoakseni varjoiset lehtimajat, jotka antavat katoliselle kirkolle sen varsinaisen luonteen, jossa varsinaista hartautta harjoitetaan ja jossa varsinaiset kirkonmenot tapahtuvat. Sinne kääntyy tavallisesti aina sekin, joka vain matkailijan ja taiteenharrastajan silmillä katselee.

Sillä se on kokonainen taidemuseo tuollainen yksi ainoa kirkon sivuseinä. Sen kappaleista muodostaa useinkin jokainen erityisen pienoiskirkon. Näissä kappeleissa on oma alttarinsa, omat alttaritaulunsa, ja seinät ovat peitetyt joko veistoksilla tai freskomaalauksilla. Elleivät ne ole jonkun vanhan, kuuluisan, rikkaan suvun erityistä omaisuutta, ovat ne omistettut jollekin merkilliselle madonnalle tai jollekin pyhimykselle, jonka elämä ja ihmetyöt ovat siihen kuuluvissa taideteoksissa esitetyt. Kullakin kirkossakävijällä on hänen sukunsa traditsioiden tai yksityisten taipumustensa mukaisesti oma lempikappelin, johon hän poikkeaa polvistumaan, rukousta lukemaan ja vahakynttilänsä sytyttämään. Ja kun koettaa asettua hänen kannalleen, niin ymmärtääkin sen varsin hyvin tämän omituisen tavan, sillä kirkko kokonaisuudessaan korkeine holvineen ja laajoina muotoineen hajottaa mieltä ja hartautta, jotavastoin tuollainen pikkukammio sitä kokoo ja keskittää. Tuolla suuressa kuorissa ja ison pääalttarin ympärillä asuu kaukainen, ankara, suuri Jumala; täällä ovat hänen pienet, enemmän inhimilliset välittäjänsä, joiden puoleen on turvallisempaa ja kodikkaampaa kääntyä.

Mutta paitsi madonnia ja pyhimyksiä, jotka asuvat noissa kappeleissa ja joiden läsnäolon katolinen niin elävästi luo eteensä vilkkaan mielikuvituksensa avulla, asuu kirkoissa paljon muitakin »henkiä». Suuri joukko suuria miehiä, hurskaita kirkon ystäviä ja sen hyväntekijöitä on haudattu kaikkien kirkkojen seinämiin. Se osa kirkon seinästä, joka jää kahden kappelin väliin, on tähän tarpeeseen käytetty. Köyhemmissä ja pienimmissä kirkoissa on vain marmorilaatta kirjoituksineen leposijaa merkitsemässä ja sen päällä kenties vainajan rintakuva. Mutta vähänkin suuremmissa on siinä sillä sijalla kokonainen hautakivi-aideteos muistuttamassa vainajasta. Ja nämä n.s. sarkofaagit ne ovat useinkin mitä suurinta ja hienointa taidetta. Kuuluisimmat taiteilijat ovat monestikin niissä luoneet elämänsä etevimmän mestariteoksen.

Niitä silmäillen siirtyy katselija hiljalleen kirkon varsinaista ristikköä kohden. Kupoolin alla tapaa hän kuorin, joka on joko koko- tai puoliympyrä ja jossa kirkon kaikki komeus kokoontuu kuin polttopisteeseensä. Siinä on pääalttari, joka hohtaa kultaa ja hopeaa ja jonka katosta kannattavat ylellisesti silailut pilarit ja johon useinkin on asetettu kirkon kaikkein pyhin muistomerkki: jokin kuuluisa aideteos tai ihmeitä tekevä pyhä esine. Alttarin edessä kirkon sillan alla on joskus hautakammio, mihin on—tai ainakin sanotaan olleen— kirkon suojeluspyhimys haudattu ja missä vahakynttilät yötä päivää palavat. Jos kirkko on oikein vanha tai muuten kuuluisa ja jos sen alttarikammioon haudattu suojeluspyhä on joku apostoli, esim. pyhä Pietari Pietarinkirkossa Roomassa, niin muuttuu tällainen kammio varsinaiseksi pyhiinvaelluspaikaksi, jossa päivät päästään näkee äänettämiä rukoulijoita.

Sen edustalla toimitetaan myöskin pääjumalanpalvelus eli n.s. messu.

Matkamies, joka ei jouda kauan aikaa yhdessä paikassa viipymään ja jolla ei ole erityistä halua tutkia monimutkaisten katolisten kirkonmenojen merkitystä, ei saa siitä suurtakaan vaikutusta mukaansa, varsinkin kun hän ei ole pakotettu pysähtymään sitä kuullakseen, vaan saapi vapaasti kulkea ja katsella sitä, mikä häntä huvittaa.

Seuraava kuva on siitä kuitenkin jäänyt mieleeni.

Alkaa kuulua kirkossa laulua, milloin heleitä lasten ääniä, milloin karkeitä miesten bassoja, joiden rinnalla vakavimmat M.M:n bassot ovat kuin lampaan vuonan valitus vihastuneen härän mörinään verrattuna. Yht'äkkiä lakkaa laulu ja kuuluu lukemista, jonka jälkeen taas sata ääntä yhtyy yhteen virteeseen. Silloin tällöin soittavat jossakin kätkeytyt urutkin jonkin sävelen.

Mistä ne tulevat nuo äänet?

Kuljen niitä kohti ja näen, että kirkon peräseinä muodostaa alttarin takana puoliympyräisen holvin—sekin ylhäältä alas asti koristettu maalauksilla, usein mitä etevimmillä—mikä on kehyksellä erotettu muusta kirkosta. Siellä istuu tai seisoo suurilla, mukavilla, seinään kiinnitetyillä tuoleilla tai penkeillä kokonainen hiippakunta pappeja pikkuisine poikineen. Suuret kirjat edessään ne lukevat vuoron ja toisen vuoron veisaavat ja kolmannen—haukottelevat. Sill'aikaa toiset papit alttarilla tekevät melkein samaa ja sen lisäksi heiluttavat pyhää savua suitsuavista astioista, lankeilevat polvilleen ja jakavat siunauksiaan alttarin ympärillä seisovalle kansalle.

Nämä tällaiset suuret juhlamessut, joissa kirkon koko varusväki astuu aseisiin, joissa kaikki sen ulkonainen loisto esiyy ja jotka eivät ole muuta kuin »kirkkoparaateja», jättävät katselijan

enimmäkseen kylmäksi ja välinpitämättömäksi. Ainoastaan soitto ja laulu, kuunneltuna jostakin kirkon etäisestä kulmasta, jonkin hautakiven suojassa, jonne vain pääsärkelet tunkevat eikä mitään näy, saattaa sentään välistä jäädä pysyväreksikin vaikutelmaksi.

Paljon enemmän rakastan noita pienempiä kotikemuja, joita kirkoissa niin usein pannaan toimeen milloin mistäkin syystä. Ne eivät esiinny millään totisuuden tai syvyyden vaatimuksillakaan eivätkä siis vaikuta vastenmielisesti, jos eivät voi niitä täyttää.

Niitä näkee melkein joka päivä, ja tavallisesti pannaan ne toimeen jonkun pyhimyksen kunniaksi. On esim. joku madonna, josta on se maine, että hän on tehnyt sen tai sen hyvän työn, parantanut sen taudin t.m.s. Hänellä on oma aikansa, jolloin hän mielellään vastaanottaa kiitollisia uskovaisiaan. Joku munkki, pappi tai kirkonpalvelija, jonka erityisenä toimenä on tämän madonnan ja hänen kappelinsa vaaliminen, nähdään juhlan aattona olevan suuressa hommassa. Hän puhdistaa alttaria, kiilloittaa kulta- ja hopeakaluja, pystyttää kokonaisen metsän kynttilöitä alttarin ympärille, häärii niinkuin emäntä, joka odottaa vieraita luokseen. Tulen toisena päivänä samaan paikkaan ja näen, että odotetut vieraat ovat saapuneet. Suuri joukko naisia, lapsia ja siellä täällä joku vanhempi mieskin piirittävät nyt paikkaa. Madonna loistaa kynttiläin keskellä kaikessa komeudessaan. Hänen kuvansa kehys on verhottu köynnöksillä ja kukkasilla (sekä luonnollisilla että papereista tehdyillä), ja sen ympärille on ripustettu uhrilahjoja jos jonkinlaisia. Siinä voi nähdä lasisia sydämiä, helminauhoja, ristejä, sormuksia, mutta siinä voi myöskin nähdä puusta tai paperista tehtyjä sormia, korvia, varpaita, jopa vatsankin jäljennöksiä—ne ovat pantuina merkeiksi niistä ruumiinosista, jotka kaikkein äitien esikuva on joistakin niihin kuuluvista taudeista ja vammoista vapauttanut.

Kun näkee sen totisuuden, millä kaikkien näiden pikkulahjain antajat lukevat rukouksiaan kappelin edustalla ja miten tosissaan he pienille lapsilleen osoittavat Kristuslasta Marian sylissä, niin ei tälle kaikelle voikaan vetää suutaan nauruun niinkuin ensin oli tehnyt mieli, vaan täytyy se ottaa semmoisena kuin se on: yksinkertaisen, lapsellisen hartauden naiivisena ilmauksena.

Tällaisista näkemistäni pikkukemuista vielä pari esimerkkiä. Niinpä näin pitkänä perjantaina erään kappelin edustalla Firenzessä kokonaisen ryytimaan, joka arvatenkin kuvasi Getsemanen yrttitarhaa. Lattia oli peitetty valkealla pellavalla ja pumpulilla. Tässä lattiassa kasvoi punaisia ja valkoisia ruusuja, lehdet kulta- ja hopeapaperista. Keskellä tarhaa oli läpikuultava Vapahtajan pään kuva orjantappurakruunuineen ja veripisaroineen ja kahden puolen sitä kaksi paitaa, toinen veripunainen, toinen lumivalkoinen. Ja kaikkialla kynttilöitä sekä pienen pieniä että suuren suuria. Tällä esityksellä oli loistava vaikutus niihin pienokaisiin, joita varten se oli aiottu. Ne juoksentelevat siinä kuin joulukuusen ympärillä ja taputtivat käsiään, kun äidit osoittivat heille tätä ihmettä. Olihan se vähän omituinen tapa esittää Kristuksen kärsimyksen historiaa ja hänen verisovitustaan. Mutta lapsille aiottuna tuskin olisi sopivampaa voinut keksiä.

Vielä hupaisemmalta tuntui minusta se, minkä näin itse pääsiäispäivänä eräässä saman kaupungin suurimmista kirkoista, Santa Crocessa eli Pyhän Ristin kirkossa. Kun se on vastapäätä asuntoani, kaitainen katu vain väliä, menin sinne tietysti pääsiäiskirkkoon. Suuri messu siellä kävi parhaillaan. Syistä, joita yllä olen esittänyt, ei se kuitenkaan suuresti minua huvittanut. Sen sijaan herätti huomiotani joukko naisia, joita yhtä mittaa puikkelehti sakastin ovesta ulos ja sisään. Kaikilla oli niillä pieni mytynen kädessään. Uteliaana menin heidän mukanaan ja tulini sakastiin. Se on suuri kuin pienen pitäjän kirkko, ja sen seiniä koristavat kuuluisat vanhat freskot. Ei nyt kuitenkaan ollut aikaa niitä katsella. Paitsi lukuisia kuoripoikia, jotka täällä telmivät ja hilskasivat, näin siellä useita pappeja pienten tilapäisten alttarien edessä lukemassa siunauksia ja sirottelemassa elämän vedellä naisia, jotka heidän edessään polvistuivat. Tietysti otaksuin, että heitä kirkoteltiin. Pian kuitenkin huomasin, että toimitus ei tarkoittanut naisia, vaan niitä myttyjä, joita he olivat tuoneet mukanaan. Mytyissä oli kätkeytyneenä pääsiäismunia. Ja kun palasin ruokapaikkaani, pieneen ravintolaan lähellä kirkkoa, oli minulla ilo saada aamiaisekseni niitä munia, joita ruokarouvani vähän ennen oli käynyt sakastissa siunauttamassa.

Uskonto ja sen menot tuskin voinevat tulla kodikkaammiksi kuin minkä tämä esimerkki osoittaa. Kun keittiö on niin likeisesti liittynyt kirkkoon, niin on samalla kirkkokin liittynyt yhtä likeisesti keittiöön, ja tätä ystävällistä suhdetta, jota vuosisatain kuluessa on osattu niin taitavasti kehittää, saanee katolinen kirkko kiittää siitä, että se kaikista »puhdistuksista» huolimatta niin kauan on voinut säilyä miltei rikkomattomana etelän herkkämielisten, lapsellisten kansojen keskuudessa.

Paikka, mihin vainajain viimeiset jäännökset sijoitetaan, antaa useinkin selvän käsityksen siitä, millaiseksi kuolemaa missäkin ajatellaan.

Suomalainen ja yleensä pohjoismainen hautausmaa on aina suruvoittoinen ja totisen alakuloinen. Synkkäöksäinen kuusi, joka pienimmänkin tuulen henkäyksen siihen puhaltaessa kohahtaa raskaasti, on tavallisin koriste haudoillamme. Haapa, jonka lehdet lepattavat niinkuin kuolleiden henget niissä kuiskaisivat, on toinen yhtä suosittu puu vainajain haudoilla. Nuo puiset ristit, jotka piipottavat niin avuttomina talvisten hankien keskestä, lisäävät vielä sitä haikean mielen tunnetta, joka niin likeisesti liittyy meidän käsityksiimme kuolemasta. Uskonnolliset käsityksemme kuolemasta estävät meitä yleensä rakentamasta komeita muistomerkkejä poismenneille sukulaisillemme. Se, joka on meidät jättänyt, on maasta tullut ja maaksi on hän jälleen tuleva. Meillä ei ole mitään yhteyttä hänen kanssaan ylläpidettävänä, sillä vasta viimeisenä päivänä on hänet kuolleista herätettävä. Sille, jolle hautausmaa on jotakin muuta kuin kamala, kummitteleva »kalmisto», sille on vainaja vain muistutus omasta katoavaisuudesta. Häntä, joka siellä on maaksi muuttunut, eivät toisten rukoukset eivätkä kunnianosoitukset ja uhrin enää voi auttaa.

Ei edes sekään, että me jälkeenjääneiltämme toivoisimme näkyviä muistomerkkejä itsellemme, kehoita meitä tekemään mitään heille, jotka ovat ennen meitä mailleen menneet, sillä meistä on yleensä yhdentekevää, miten meitä kuoltuamme kohdellaan. Hetikohta kun on viimeinen huokaus rinnastamme lähtenyt, on korkein oikeus meistä peruuttamattoman tuomionsa julistanut.

Katolilaisten käsitys kuolemasta on hiukan toinen. Syntisen sielu ei mene suoraan kadotukseen, se vaeltaa vielä kauan sen etehisessä, Haadeksessa, Purgatariossa, josta se voidaan pelastaakin esirukouksia lukemalla ja uhreja tekemällä. Siitä seuraa, että kuolema ei ole niin kammottava ja ettei se siirrä vainajata niin kauaksi sukulaisistaan ja ystävistään. Elävien ja kuolleiden välit pysyvät läheisinä vielä kuolemankin jälkeen. Tuohon elävien ja kuolleiden läheisyyteen vaikuttanee vielä sekin, että katolinen uskonto tunnustaa lukemattoman joukon pyhimyksiä, jotka hyvinä henkinä vaeltavat elävien seurassa, välittävät yhteyttä kahden maailman välillä ja auttavat ihmisiä heidän pienimmissäkin huolissaan. Mutta siitä johtuu helposti, että muutkin kuin pyhimykset ajatellaan ikäänkuin »elävän» kuolemansa jälkeen. Rakas sukulainen, uskollinen ystävä muuttuu häntä kaipaavan suojelushengeksi.

Tämä käsitys kuolemasta esiintyy jo vanhoilla roomalaisilla. He eivät näy pelänneen aaveita, sillä he sijoittivat kuolleittensa tuhkat aivan keskelle, useimpa omiin huoneisiinsa. Rooman vilkasliikkeisin valtatie Via appia, joka toi etelästä päin maailman pääkaupunkiin, on niin sanoaksemme samalla hautausmaa. Sen varrella on vieläkin kosolta raunioita, jotka osoittavat, että niiden alle oli kätetty kuolleita. Eikä tämä hautausmaa suinkaan ollut mikään surullinen, alakuloisuuteen kehoittava paikka. Nyt se kyllä, hävitettynä kun on ja kun kulkee aution, myrkyllisen Campanian halki, voi tehdä sen vaikutuksen, mutta silloin hohti siinä kahden puolen tien valkoinen marmori, ympäristö oli vihreää, asuttua viljelysmaata ja läheinen vuoristo oli silloinkin sen ihanana kehiksenä.

Sama käsitys kuolemasta ja vainajista näkyy säilyneen tähän päivään saakka kaikilla klassillisilla alueilla. Hautausmaat, missä heitä käyneekin katselemassa, ovat kaikkein kauneimmilla paikoilla, ne ovat aina taiteellisesti, jopa ylellisestikin koristetut ja tekevät vaikutuksen, joka ei ole ainoastaan lohduttava, vaan milteipä iloinenkin.

* * * * *

Vanhemmista hautausmaista on epäilemättä kuuluisin Pisan Campo santo. Se on kaikkien matkustajain käymäpaikka yhtä hyvin kuin saman kaupungin kallistuva torni ja tuomiokirkko. Sen se ansaitseekin, sillä se on täydellinen taidemuseo, täydellinen taulukokoelma.

Täytyy jättää pois kaikki käsitykset meikäläisistä hautausmaista ymmärtääkseen, miten hautausmaa voi taulukokoelmaksi muuttua. Pisan hautausmaa ei olekaan hautausmaa, vaan katettu hautauspilaristo. Kun näet tullaan ovesta sisään, joka aukeaa korkeaan muuriin tuomiokirkkoa ympäröivältä kentältä, ollaan suuressa soikeassa rakennuksessa, joka on seinämiltään katettu, mutta keskeltä avonainen. Tämä avonainen paikka on vihreä nurmikko, jota sade aina pääsee kostuttamaan. Siinä kasvaa useita solakoita sypressejä, jotka hiukan muistuttavat meidän kuusiamme, tai paremmin Etelä-Suomen solakoita katajoita, mutta ovat keveämpiä ja ystävällisempiä silmälle nähdä. Multa siihen on ristiretkien aikana tuotu pyhästä maasta, Palestiinasta. Joitakuuta hautoja on tällä nurmikollakin. Useimmat ovat kuitenkin tuon katoksen alla, marmoriseinissä ja marmorilattiassa, joissa niiden paikkaa merkitsevät lukemattomat kirjoitukset ja taideteokset.

Taideteokset ovat usein symbolisia kuvauksia kuolemasta, mutta yhtä usein tapaa hautoja kattavissa marmorilaatoissa niiden alla lepäävien vainajien muoto- ja vartalokuvia, jotka milloin ovat pystyssä olevia rintakuvia milloin taas kohokuvia.

Nämä eivät kuitenkaan anna tälle hautausmaalle sen varsinaista merkitystä. Pisan Pyhän kentän

suurin viehätys on niissä maalauksissa, jotka sen seiiniä kaunistavat. Useat niistä ovat näet Italian vanhimpia freskomaalauksia, ja ovat ne niinmuodoin jo taidehistoriallisestikin suuriarvoisia. Mutta varsinkin aiheidensa vuoksi ne minua huvittivat. Kun en voi kaikkia maalauksia luetella, kerron vain muutamasta.

Viimeistä tuomiota on usein maalattu ja maalattu paljon taiteellisemmin kuin Pisan hautausmaan seinässä. Vähän väliä tapaa tämän suurenmoisen aiheen esitettynä katolisissa kirkkomaalauksissa, ja kuuluisin niistä on Mikael Angelon mainio fresko Vatikaanissa. Mutta liekö tuota tapausta sentään koskaan esitetty niin pöyristyttävän vaikuttavasti kuin Pisan hautausmaalla?

Eri osastoissa, jotka kukin ovat niin suuria, että esineet esiytyvät luonnollisessa koossaan, on kuvattu itse tuomio, autuaiden taivas ja kadotettujen helvetti. Viimemainitusta on jäänyt mieleeni pari taulua. Yksi näistä kuvaa sitä hetkeä, kun pikku pirut eli »pahat enkelit» ovat saaneet luvan ottaa kadotukseen tuomitut haltuunsa. Mitä kauheimmasti irvistellen lentävät ne ilmojen halki kantaen kynsissään ja hampaissaan syntisparkojen sieluja, jotka ovat kuvatut pienten lasten muotoisiksi. Keskellä taulua on ryhmä tulivuorien huippuja, jotka suitsuttavat tulta ja tulikiveä ja jonne pirut kantavat saaliitaan kuin petolinnut pesiinsä, työntäen niitä noista aukoista sisään kuin savutorvista. Aivan selvästi on tässä kuvassa ajateltu oikeita tulivuoria niiksi lakeistorviksi, joiden kautta liika kuumuus maanalaisesta pätsistä suitsuaa ulkoilmaan. Ajatus on todellakin nerokas, olkoonpa se sitten taiteilijan oma keksimä taikka vain illustratsioni kirkon tai kansan omasta käsityksestä. Hyvin ymmärrettävä onkin, että se on syntynyt maassa, jossa tulivuoria suitsuaa ja jossa maanjäristykset kuuluvat päivän tapahtumiin.

Toinen helvettitauluista kuvaa itseään helvettiä ja sen haltijaa. Kattiloidensa keskellä ja pikku pirujensa ympäröimänä istuu pimeyden ruhtinas jättiläisen kokoisena hirviönä keskellä taulua. Kuka ei olisi kerran elämässään koettanut mielessään kuvitella, miltä tuo mies näyttäisi! Taiteilijat ja kirjailijat ovat koettaneet keksiä hänelle mitä kauheimpia muotoja. Ei kukaan ainakaan niistä, joita minä olen nähnyt, ole kuitenkaan mielestäni osannut paholaisen aatetta kuvaannollisemmin esittää kuin nyt puheena oleva. Piru on kuvattu sielujen syöjäksi ja syöminen tapahtuu mitä realistisimmalla tavalla.

Hän on osaksi härkä, osaksi petoeläin, osaksi apina. Hänellä on päässään sarvet, suu on tiikerin, vartalo gorillan. Hän on jotakin vihreän keltaista ainetta, paikoitellen läpikuultavaa kuin veden mädännys, tuollaista muodotonta vesihyytelöä. Parhaallaan on hän aterialla. Kummallakin kädellään on hän kiehuva kattilasta, jossa porisee sekaisin päitä ja jalkoja, ottanut lapsen ja puree vasemman suupielen hampailla toiselta päätä, oikean suupielen hampailla toiselta jalkaa. Hän on ahne ja nälkäinen, ja samalla kun hän toisia puree, näkyvät ennen puremansa luistavan alas kurkusta.

Ne valuvat kurkusta vatsaan ja kiemurtelevat siellä päällekkäin ja poikittain (kaiken sen voi kuvassa nähdä), jatkaakseen sitten matkaansa yhä eteenpäin aina maahan saakka (jonka senkin voi nähdä). Mutta kaikista kamalin on hänen katseensa. Silmät ovat kierot ja seuraavat katsojaa minne hän vetäytyneekin. Niiden ilmeessä on jotakin yliluonnollisen julmaa ja samalla älytöntä. Ne seurasivat minua viikkokausia jälkeinpäin samoin kuin koko tuo kuvakin.

Kun se vaikutti minuun noin, niin mitä se mahtoikaan vaikuttaa katsojiin aikoina, jolloin tuollaiset kuvat pidettiin kopioina olemassa olevasta todellisuudesta. Kaikkiolla olisi sellainen kuva syntisten elämästä kuoleman jälkeen vaikuttanut pöyristyttävästi, mutta vaikutus oli varmaankin moninkertainen tuossa ympäristössä, hautojen ja kuoleman keskellä. Ja tietysti oli se tehtykin siihen havainnolliseksi parannussaarnaksi ja muistutukseksi mahdollisesti niillekin aiotusta kohtalosta, jotka tänne toivat sukulaisiaan ja tuttaviaan.

Tästä kamalasta taulusta huolimatta ei hautausmaa kokonaisuudessaan kuitenkaan tee kaameaa, ei edes surullistakaan vaikutusta. Ihmeen viihdyttävältä tuntuu se, ettei tästä kuolleitten huoneesta näy mitään muuta kuin korkea sininen taivas. Ei sinne kuulu melua kaupungista, ei koskaan revi tuuli noiden uinuvien sypressien latvoja. Ainoastaan kellojen ääni läheisen kellotapulien korkeasta tornista tunkee sinne kuin yläilmoista tullen. Kaikista miellyttävimmän liikuttaa kuitenkin mieltä tieto siitä, että elävät ovat ehdoin tahdoin tämän tällaisen tyynen lepopaikan kuolleilleen valmistaneet. Kunkin aikakauden parhaat taiteilijat ovat olleet sitä koristamassa siveltimellään ja taltallaan. Kaupunki on mahtavuutensa aikana siihen tarpeeseen suuria summia uhrannut, ja yhäkin hoitaa sitä nykyinen sukupolvi mitä hellimmällä huolenpidolla.

1893.

KÄYNTI GENOVAN HAUTAUSMAALLA.

Kuvailekaa mielessänne kahden vuoren välissä oleva syvä laakso, jonka pohjaa kostuttelee kirkkainta,

sinisintä vuorivettä vuotava virta, jota ympäröivien alempien rinteiden vierteillä on viinitarhoja ja sypressimetsiä, ja jota ylinnä taivasta kohti rajoittavat kaljut, vanhojen ritarilintojen koristamat vuorten huiput. Kuvailkaa tämä laakso ulkopuolella suurta kaupunkia, jonka siitä erottavat korkeat kukkulat siten, että kun kaupunki on niiden mereen päin viettävällä rinteellä, laakso jää maan puolelle. Astelemme tämän laakson pohjaa, etenemme kaupungista ja kadotamme vähitellen kuuluvistamme meren kohinan, laivain huudot ja kärryjen ja raitiovaunujen kolinan. Jätämme vielä esikaupunginkin jäljellemme ja olemme maaseudulla. Silloin, eräässä tien käänteessä, avartuu laakso, joki tekee polvekkeen ja sysää ulomma toisistaan vuoren rinteitä. Nostamme silmämme ja siinä on edessämme maailman kenties ihanin hautausmaa, kenties kaikista viehättävin vainajain lepopaikka, Genovan kaupungin kirkkomaa.

* * * * *

Loitolta sitä katsellen sattuu silmäämme toisella noista vastakkain olevista rinteistä, juuri siinä, missä se alkaa laaksosta kohota, valkoinen marmorinen kirkko ja sen ilta-auringon paisteessa kimmeltävä kupooli. Kahden puolen tätä pilarien ympäröimää kirkkoa kulkee hiukan alempana marmoripylväitä kahdessa siivessä ja sen edustalla on neliskulmainen, suuren suuri, vihreä, tasainen pihatto, sekin marmoripilarien rajoittamana. Tämä pilaristo ja tämä pihatto se on hautausmaa, se on tuo kuuluisa »kuolleitten kaupunki».

Kuinka sopusointuisa se on muodoiltaan, kuinka puhdas suhteiltaan, kuinka taiteellisesti kaareutuvat nuo pilariviivat keskustaansa, tuohon kirkon kupooliin, tuohon hautauskappeliin, missä vainajien tomu siunataan ja ruumissaarna luetaan! Kuinka viattomalta, kuinka puhtaan puhtaalta näyttää tuo marmorin valkoisuus vihreää vuotta vastaan! Se on kuin kaunis kangastus, se on kuin aaveiden kaupunki—niinkuin se kyllä onkin—jonne ohikulkijaa vetämällä vetää ja jota kaukaa katsellessa tuntuu siltä kuin hennoisi sinne tulla jo eläessään haudatuksi.

* * * * *

Olemme tulleet sisään portista, jonka edustalla on ainainen vartija ja hänen asuntonsa. Olemme kääntyneet tuohon pilarikäytävään, joka ympäröi suurta nelikulmaista pihattoa, minkä keskessä, teiden risteyksessä, seisoo jättiläiskokoinen Suruttaren kuvapatsas.

Pilarikäytävä on katettu, ulkopuoleltaan on se vahva muuri, johon kuolleet ovat haudatut, mutta sisäpuolelta pihattoon päin on se aukinainen.

Alamme tarkastaa hautoja, joita täälläkin, niinkuin Pisassa, on sekä seinässä että lattiassa. Melkein kaikki hautakivet ja -patsaat ovat marmoria, mustaa tai valkoista, ja melkein kaikissa on veistettyjä kuvioita. Harvoin vain näkee siellä täällä jonkin yksinkertaisen sileän kiven. Kaikkein tavallisin hautakoriste on murrettu pilari, itkevä enkeli, surun jumalatar tai jokin muu samanlainen vertauksellinen kuvio. Nuo kuviot ovat asetetut kuin vartioimaan seinässä olevaa kiinni muurattua aukkoa, jonne arkku on kätkeyty.

Usein tapaamme myöskin vainajan muoto- tai vartalokuvan ja sen alla hautakirjoituksen, jossa useimmiten mitä ylistävimmällä tavalla tehdään selkoa vainajan avuista ja hyvistä puolista. Nämä tällaiset hautapatsaat eivät vielä eroa tavallisista, muuallakin nähtävistä hautapatsaista. Mutta aivan omituisia Genovan hautausmaalle ovat eräänlaiset hautapatsaat, jotka siellä myöskin ovat lukuisimmat.

Ne ovat niitä, joissa esitetään tuota likeistä yhteyttä vainajan ja häntä suremaan jääneiden välillä, mistä jo edellisessä kuvauksessani huomautin. Suremaan jääneet sukulaiset eivät ole hennoneet jättää rakastettuaan yksin kuolon käsiin, vaan ovat seuranneet häntä hänen viimeiseen lepopaikkaansa ja jääneet sinne. Tämä on tapahtunut siten, että kun esim. rakastetun miehen kuva on hakattu keskelle suurta marmoritaulua, on hänen puolisonsa, joka patsaan pystytti, antanut samaan marmorilohkareeseen hakata omankin kuvansa joko maahan vajonneena tai vainajata seppelöivänä. Toinen muistomerkki esittää vainajan lepäävässä asennossa suuren marmorilohkareen päällä, jonka sivuihin on hakattu koko hänen perheensä suremassa. Perheen jäsenet ovat kuvatut marmoriin täysissä vaatteissaan, joka nappi, jokainen pitsi on siihen kaiverrettu. Kolmas taas näyttää meille vainajan kohoamassa taivasta kohti, siivet hartioilla, mutta muuten hänen näköisensä, ja enkeli laskeutuu häntä vastaan saattaaksensa eteenpäin. Alempana patsaan juuressa on realistinen ryhmä, kohtausta hänen elämästään. On tahdottu jälkimaailmalle säilyttää muisto hänen hyväntekeväisyydestään, ja hänet on pantu siihen, ojentamaan täyttä kukkaroa köyhälle vaimolle, joka lastensa ympäröimänä ottaa sen vastaan. Neljäs ryhmä, joka on jäänyt mieleeni monista sadoista samanlaisista, antaa kuvan isästä, joka on haudannut ainoan poikansa: poika on astumassa ovesta sisään kuoleman huoneeseen. Hän on parhaassa iässään oleva nuorukainen, puettuna viimeisen muodin mukaan, silinteri päässä, redangotti päällä, kaulus ja kaulahuivi kaulassa. Hän ojentaa isälleen, joka on palttoo yllä ja hänkin yhtä tarkasti marmoriin veistetty, kätensä hyvästiksi hattuaan kohottaen. Ja siinä ne seisovat nuo jokapäiväiset ihmiset, mitä hienoimpaan marmoriin ikuistettuina!

Ei voi kieltää, että se vaikuttaa hiukan naurettavasti eikä oikein sovellu ainakaan meidän käsityksiimme kuoleman totisuudesta ja vainajain kunnioittamisesta. Meistä tuntuu oudolta varsinkin se, että sekä näissä että myöskin monissa muissa samanlaisissa vainajan sukulaiset, ne, jotka ovat tuon komean, kallisarvoisen patsaan pystyttäneet, näyttävät muistaneen itseään enemmän kuin kuollutta. Heillä on näet muistopatsaassa yhtä huomattava, usein huomattavampikin paikka kuin sen takana lepävällä. Tulee kuitenkin muistaa, että patsaan tarkoitus on osoittaa sitä surua ja kaipausta, jonka poismennyt on jättänyt eläviin, ja luonnollistahan on, että sitä on tahdottu tehdä niin näkyvässä muodossa kuin mahdollista.

Jos tämä oman itsensä esillä pitäminen ja tunteillaan loistelevinen eräissä mauttomissa, suuren suurissa marmoriryhmissä vaikuttaakin vastenmielisesti, on kuitenkin toisia hyvin naiivia ja yksinkertaisia tapoja tämän tunteen ilmaisemiseen, jotka lapsellisuudessaan tekevät liikuttavan vaikutuksen. Köyhäin haudoilla, joiden päällä on vain yksinkertainen risti tai hautakivi, riippuu näet usein lasisten kehyksien sisässä vain vainajan valokuva sekä suremaan jääneiden perheen jäsenten valokuvat. Vaikka tuolle ensin tekisi mieli hymähtää, ei sitä kuitenkaan voi tehdä, kun ajattelee, että tämä ei suinkaan ole tapahtunut turhamaisuudesta eikä pöyhkeilemisen halusta.

Olemme kävellessämme kulkeneet pilariston läpi aina siihen paikkaan, mistä portaat alkavat nousta tuohon kupoolikirkkoon hautausmaan perällä. Aiomme ruveta sinne nousemaan, kun käytävän kulmassa tapaamme hautakuvan, joka on kaikista kummallisista niistä, joita tähän saakka olemme nähneet. Siinä on luonnollisessa koossaan vanha rypistynyt ämmä, talonpoikaispuvussa, rinkelinippu kädessään. Hautakirjoituksesta saamme tietää, että hän on leipurin leski, joka jatkoi liikettä miehensä kuoltua ja itse jo eläessään teetti tämän muistomerkin omalle haudalleen asetettavaksi. Kun ajattelee, että hän itse on seisonut mallina taiteilijan edessä, nähnyt ryppyiset kasvonsa, koukkuisen vartalonsa ja jokapäiväiset vaatteensa asteittain astuvan esiin marmorin peitosta, kun ajattelee hänen mielihyväänsä päästä ikuisiksi ajoiksi seisomaan rikkaiden pohattavainajain keskelle, hautausmaan näkyvimmillä paikalla, vaikuttaa tuo kuva niin puhtaan humoristisesti, että se on melkein liikuttavaa. Turhaan koetamme saada vastausta kysymyksiin, luuliko hän todellakin luovansa itsestään jotakin erityisen komeaa, vai tekikö hän hautapatsaansa sellaiseksi vaatimattomuudesta, vai paneutuiko hän siihen mielenosoitukseksi noita komeita pöyhkeileviä suurporvareita ja aatelisia vastaan, jotka eläessään eivät olisi häntä seuroihinsa huolineet? Itsenäinen, erinomainen eukko hän vain mahtoi olla.

Sanoin jo äsken, että tämä hautausmaan rakennus vihreän vuoren rinteellä tekee kaukaa katsoen sopusointuisen kokonaisvaikutuksen. Hautausmaan rakennusta laativalla arkkitehdillä on nähtävästi ollut verissään vielä kansansa vanhaa taideaistia. Sitä ei kuitenkaan voi sanoa siitä suuresta yleisöstä, joka edellä kuvaamillamme hautapatsailla on käynyt tuota kehystä yksityiskohdissaan täyttelemään. Taide on siinä suurimmaksi osaksi tusinataidetta ja antaa liiankin selvän käsityksen siitä alennustilasta, jossa nykyaikainen italialainen taide ja sen viljeleminen elää. Harva on näet se hauta, jossa puhdas tyyli tulisi näkyviin. Jo yksistään se seikka, että marmoriin hakataan pitsejä, että siinä koetetaan jäljitellä verkaa, trikoota ja harsoja ja kaikenlaisten vaatteiden pienimpiäkin poimuja, osoittaa dekadanssia ja pilaantunutta makua. Sentähden siihen kyllästyykin pian ja ajattelee sitä suuremmalla ihastuksella niitä yksinkertaisia, arvokkaita uurnia ja sarkofaageja, joita antiikki loi ja joita on säilynyt niin monessa muussa paikassa Italiassa. Yksi hyvä puoli tällä taidelajilla kuitenkin on, se, että se on tulevia sukupolvia varten luonut muistomerkkejä jokapäiväisestä elämästä ja jokapäiväisistä ihmisistä. Kun kerran kaikki painettu ja maalattu ja kirjoitettu on kadonnut, kulunut tai palanut, pysyy vielä marmorin kuva.

* * * * *

Mutta ettei taiteen ja hienon, puhtaan runouden kotimaassa kuitenkaan runollisuus ole kokonaan unohtunut nykyiseltäkään sukupolvelta, se käy sentään vielä esiin eräästä viehättävästä ilmiöstä Genovankin hautausmaalla.

Sisus siinä suuressa neliössä, jota kaikilta puolin rajoittavat nuo pilaristot, joiden välissä olemme vaeltaneet, ja jonka neliön keskellä kohoaa ennen mainitsemani Suruttaren kuvapatsas, on, samoin kuin Pisassakin, vihreä niitty. Tälle niitylle, korkeaan ruohistoon, loitolla toisistaan kasvavien sypressien väliin, on pystytetty ainoastaan pieniä valkoisia ristejä, jotka pistävät sieltä esiin kuin elävät kukkaset. Tässä ei ole mitään ylpeilevää komeutta, ei mitään liioiteltua tunteellisuutta. Lapset saavat eläessään olla ja elää ja leikkiä aikaihminen puuhain ja pyrintöjen keskellä, niihin sekoittumatta, niitä käsittämättä, niistä kärsimättä. Kuoltuaankin on niille samanlainen sija annettu, ja siinä näyttää niin oikeaan osatun.

Risteissä ei ole suuria koristeita eikä kovin ylisteleviä kirjoituksiakaan. On niissä kuitenkin useammassa riippumassa jokin pieni värillinen lamppu. Kun isät tai äidit yhteisinä surupäivinä, niinkuin esim. pyhäin miesten päivänä, saapuvat haudalle kukkasia tuomaan, täytetään lamppu ja sytytetään palamaan. Siinä se saa palaa sen päivän, sen illan ja vielä sen yönkin. Kun sukulaiset ovat poistuneet,

palavat nuo korkeaan heinäan kätkeytyneet tulet yksinään hiljaisella hautausmaalla, tumman taivaan alla, korkeiden vuorien välissä, kunnes öljy loppuu ja tulet sammuvat toinen toisensa perästä niinkuin lapset, jotka hengen hiiskumatta nukahtavat siihen, missä sattuiivat olemaan silloin, kun uni heidät saavutti.

1893

LAULULINTUJA.

Oltiin Veronassa, tuossa Italian etehisessä, jossa tämän maan luonnon ja taiteen ihanuus meitä tänne tullessamme ensi kerran tervehtää. Siinä on Piazza dell' Erbe ikivanhoine rakennuksineen, lorisevine kaivoineen, tori, jossa aamuisin on kukkais-, hedelmä- ja vihannesmarkkinat somien telttojen alla, jossa liikkuu soreita, hauskoja ihmisiä ja kuuluu sointuvia huutoja ja—lintujen lauluakin.

Olin jostakin lukenut, että harvoin kuulee Italiassa lintujen laulua, ja ihastuin. Kävin viserrystä kohti ja tapasin peippoja, leivoja, sirkkuja, satakieliä häkin toisensa vieressä ja joka häkissä—sokean linnun. Niiltä oli tulisilla neuoilla puhkaistu silmät sitä varten, että paremmin laulaisivat. Näkevä lintu ei aina laula, mutta sokea, nälällä kiusattu laulaa kohta, kun ulos tuotuna tuntee päivän valon. Laulaa halusta ja ikävästä ja toivosta sitä nähdäkseen. Ja kutsuu siten näkevät luokseen.

Sillä nyt on täällä niinkuin muuallakin metsästysaika käsissä ja ne ovat nämä häkkeihin suljetut sokeat linnut myytäviä houkuttelulintuja, eläviä kuvia, joilta toisia ammutaan. Houkuttelulintu maksaa parikymmentä markkaa. Miksi niin kallis? Siksi, että niitä kuolee monta ennenkuin yhden operatsiooni onnistuu.—Toisessa myymälässä riippuu ammuttuja peippoja, hemppuja, satakieliä, sirkkuja ja leivosia, kauloistaan kimppuihin sidottuina—osoitteena siitä, että sokeat laulajat eivät ole turhaan säveliään virittäneet.

Tällä Piazza dell' Erbellä, vanhalla roomalaisella forumilla, josta Baedeker sanoo, että se on yksi Italian kauniimpia paikkoja—»einer der malerischsten Plätze Italiens»—on sen keskellä ikivanha marmorinen kaivorakennus, jonka muutamassa patsaassa on miehen korkeudella miehen kaulan paksuinen ruostunut rautarengas. Se on vanha kaakinpuu, häpeäpaalu, jossa ennen muinoin pahantekijöitä seisotettiin... Tietäisin, kenen siihen seisomaan kytkisin, jos minulla olisi se valta...

* * * * *

On ihana paikka Firenzessä, vähän matkaa kaupungista: auringonpaisteinen mäenrinne, joka alhaalta ylös laelleen saakka on viini- ja hedelmäpuutarhana. Siinä kasvaa omenia, viikunoita, persikoita, päärynöitä, siinä nuokkuu sinisen ruskeita rypäleitä. Ylempanä mäen laella kuvastuvat tumman vihreät sypressit ja vanhan linnan katonharjat sarastelevaa aamutaivasta vastaan. Ihailen sitä näköalaa ikkunastani, katselen sitä kuin kuvaa luonnon ja kulttuurin kihlautumisesta, sillä tuolla toisaalla on Firenze torneineen, kirkkoineen, kupoleineen. Ihmeellinen tuoksu täyttää ilman, hedelmäpuiden hengitys tunkee keuhkoihin hurmaavalla lemullaan.

Nyt siellä visertää lintu puutarhan keskessä, visertää niinkuin parhaana pesimisensä aikana, niinkuin majaa rakentaessaan suomalaisessa lehdossa. Jo kuuluu vastauksia, arkoja, epäileviä, aivan ikkunain alta viikunapuusta, sen oksain sisästä. Yksinäinen viserrys tuolla tuonnempana siitä kiihtymistään kiihtyy, on epätoivoisen houkutteleva: »tulkaa, tulkaa! auttakaa, auttakaa! täällä olen, minä olen täällä!» Viikunapuun lehdissä hurahtaa ja pieni lintuparvi lentää ääntä kohti. Olivat varmaankin tulleet Suomesta koko perhe, pienoinen poikue, matkalla tänne ja tästä vielä edemmä, kuulivat tutun äänen, ymmärsivät oman kielen, joka vierailta mailla niin soreasti korvissamme soi, lensivät sitä kohti, kohti—kuolemaansa. Pamahti ja pölähti savupilvi ampumamajasta, kivisestä hökkelistä keskellä viinimaata. Jokin putosi maahan, liekö pudonnut parikin, toiset lensivät toiseen viinitarhaan, siellä pamahti myös kaksi laukausta peräkkäin—tuolta tulevat ne takaisin, ei ole enää kuin kolme linnuista jäljellä—lentävät suoraan surman suuhun, sillä taas putoo heitä kaksi ja yksi on enää vain perheestä jäljellä.

Hieno herra olkihatussa ja urheilupuvussa syöksee ulos ampumamajasta, savuava kaksipiippuinen haulikko kädessä, ja häärii kiihkein liikkein edestakaisin nurmikolla, hedelmäpuiden alla. Saalis nähtävästi pakenee, on haavoitettu—nyt hän saavuttaa sen, on kaatua nenälleen, oikaseikse, kiikuttaa jotakin räpyttelevää kädessään.—»All's todt!»—sinä uljas metsästäjä, sinä suuri Nimrod!

Yksinäinen häkkilintu piipittää yhä, mutta nyt ei enää kuulu mitään vastausta, herra kantaa häkin ampumamajaan, sulkee oven ja lähtee saaliinsa kanssa salolta kotiinsa samoamaan. Tyytyväisenä

vihellessen ja taivasta tähytellen saapuu hän taakkansa kanssa muurille, joka ympäröi hänen metsästysmaatansa. Miten voittaa vastus? Kuinka päästä esteestä yli? Hänellä on siellä tikapuut muuria vasten, hän kiipee sen päälle, laskeutuu toiselle puolelle, on saapunut kadulle ja rientää tikapuut olalla vastapäätä olevan huvilan portille.

Bravo, signore, bravo bravissimo!—vastaukseksi hymyilee hän ystävällisesti ylös ikkunaani, iskee ymmärtävästi minulle silmää ja näyttää saalistaan, triumfaattori. Hetken kuluttua palaa hän kadulle mukanaan polkupyörä, hyppää sen selkään ja ajaa kaupunkiin, selkä koukussa, perä pystyssä. Olisi minulla haulikkoni tässä, raesuoloilla ladattuna, tietäisin mihin tähtäisin...

* * * * *

Söin eräänä päivänä illallista hotellipensionissa tuon saman viinitarhan rinteellä. Pensioni on sijoitettu tuohon vanhaan linnaan, joka on vuokrattu ravintolan pitäjälle. Terveystään ja sairauksiaan hoitavia, sekä matkailijoita että firenzeläisiä, elelee siellä nauttien syyskauden suloisesta ilmasta ja hienojen, valikoitujen aterian iloista viineineen, vihanneksineen, hedelmineen. Tahdoin nähdä tuotakin elämää kerran, kohota hetkeksi ylikuokan piiriin työväen trattorioista.

Hienoissa toaleteissa istui heitä siinä kukitettussa pöydässä tuuhean tammen alla muuan pankkiiri rouvineen, joku vanha kreivitär tyttärineen ja tyttärentyttärineen, nuori häämatkalla oleva pariskunta, lomalla oleva sotilashenkilö ja joitakuita muita, kaikki tuota varakasta porvaristoa, jota varten nykyinen yhteiskunta on järjestetty, joka sitä hallitsee ja määrää sen lait ja yleensä maailman menot mielipiteineen. Heillä on täällä joka päivä juhla-ateria, ainakin meikäläisen kannalta katsottuna. Siinä oli monet sopat ja liemet ja lihat ja väliruuat ja imelät, vaikeat oikeilla nimillään nimittää, mutta hyvin sulavat suomalaisenkin suussa kianttaviinin kera. Nuo tosin rypistelivät huippuisia neniään, lähettivät pois monta makupalaa, mikä ei miellyttänyt. Minä ajattelin, että mies syöpi, mitä saapi ja mitä hänelle Jumala antaa. Mutta yht'äkkiä kirkastuivat pöytäkumppanieni kasvot, kun keittiön ovesta keikahti esille itse hotellin isäntä, hopeinen vati kämmenellä.

—Lintupaistia, hyvät herrasväet!

—O-ooh!

Kaikenlaisten ryytilehtien väliin on asetettu pieniä, kurjia, palsamoituja muumioita: satakielten, leivojen, peippojen, sirkkujen paistettuja ruumiita pienine nokkineen, jalkoineen, siipipankkoineen.

—Ei kiitoksia!

—Ette syö lintupaistia?

—Rakastan enemmän heidän lauluun kuin lihaansa.

Se ei tee mitään vaikutusta noihin hienoihin herrasväkiin, jotka nyt ovat päässeet himoruokaansa käsiksi. Yhtä vähän kuin sekään, kun kerron, että eräässä kaukaisessa maassa, jonka nimi on Suomi, kieltää laki ja yleinen mielipide pikkulintuja tappamasta ja että siellä tuonnoin eli vanha, lempeä runoilija, joka kirjoitti kauniin kirjeen kuningatar Margeritalle, pyytäen häntä vaikuttamaan siihen suuntaan, ettei pieniä lintuja Italiassakaan tapettaisi.

—Mutta sittenhän emme koskaan saisi lintupaistia, sanoo pankkiiri.

—Täytyisi aina syödä kananpaistia tai fasaaneja, huomauttaa kreivitär.

—Joka on liian lihavaa.

Sen sanoo rouva, kreivittären tytär, joka on täällä laihtumassa, ei syö eikä juo kuin määrän perästä, ja jolle laiha laululinnun paisti on »hygieenistä» ravintoa. Luineen päivineen panee hän sen menemään sievästä suustaan, imee ensin ja musertaa sitten hienoilla terävillä hampaillaan, eikä hänen lautaselleen jää muuta kuin nokat jäljelle. Eteeni astuu yht'äkkiä tuo kuva vanhasta freskosta Pisan hautausmaalla, jonka muuriin on kuvattu yksisilmäinen paholainen suurella nautinnolla pureskelemassa pienten lasten ruumiita, ihmissieluja, joita pahat enkelit hänelle kantavat ja joilla hän täyttää vatsansa, niin että—. Ja taas on minulla paha toivotus ilkeässä mielessäni: että olisi taikavoima tuon pikkulinnun lihassa semmoinen, että paisuttaisi sinut niin, ettet pääsisi tästä pöydästä ilman rullatuolia liikkeelle.

Yhden ainoan hetkiseksi totistuneen nuoren neitosen, hänen tyttärensä, silmän pohjassa näen ilmeen, josta tahdon päättää, että hänen sielunsa jossakin sopessa on herännyt hämärä tunne siitä, että vanhan runoilijan kirjeessä kuningatar Margeritalle oli jotakin, jota hän ei ollut tullut ajatelleeksi.

Mutta kaikki muut ovat tapahtuman johdosta saaneet aihetta vilkkaaseen herkkutieteelliseen keskusteluun siitä, mikä pikku lintu on makoisin. Ja yleinen mielipide kuulostaa kallistuvan siihen

KUVAUS KAPRISTA.

Olimme Napolissa. Ikkunastamme näimme edessämme tuon meren lahdelman, josta niin paljon oli kuultu puhuttavan, jota oli siihen määrin kiitetty ja kehattu, että pelkäsimme sen ei enää vaikuttavan. Mutta se kuitenkin vaikutti niin, että menimme mykiksi sitä silmäillessämme. En osaa tehdä selkoa siitä, miksi se niin vaikutti. Eihän siinä ollut muuta kuin aava, päivänpaisteessa kimalteleva sininen ulappa. Eihän siinä ollut kuin muutamia suuria purjeita ja vähän useampia pieniä. Ja tuolla etäällä yksi ainoa saari, jonka jyrkät ääriiviivat vain heikosti erotti vedestä kohoaviksi. Siinä kaikki, mihin sana voi turvautua ja saada pohjaa esitykselleen. Mutta se olisi liian vähän, ja sentähden kykenisi se vain kovin heikosti luomaan sitä mielentilaa, jonka tämä näköala synnyttää. Maalari sen ehkä voisi tehdä, mutta vielä paremmin säveltäjä. Sillä se tunnelma, jonka Napolin lahdelta jättää mieleen, se on ennen kaikkea soitannollinen ja sen voi ainoastaan soinnuissa esittää.

Olen sentähden kirjailijan kannalta katsoen iloinen, että tulin Napolista käsin Kaprissa käyneeksi. Sillä siinä on jo äärensä ja muotonsa, se ei ole paljasta taivaan ja veden väriä, ja siinä on niitä pykäläiä, joita sana tarvitsee kiinni tarttuakseen.

Se oli näet Kapri tuo saari, joka meren keskestä häämötti edessämme. Eräänä kirkkaana, vähän kylmänä aamuna soudatimme itsemme laivaan, joka Napolin rannasta lähtee kerta päivässä sinisen luolan saareen.

Tuuli oli virkeä maatuuli ja tuli vuorilta, joiden rinteet olivat vaalenneet yöllä sataneesta lumesta. Vesuivuskin oli lumen peitossa, ja sen savu, joka muuten niin uljaasti kohoo korkeuteen, painui nyt sen merenpuoleista rinnettä myöten ja levisi laajana viuhkana vettä pitkin.

Laine, jonka tuuli ajoi telmimään, oli kipakka ja virma. Mutta sen vaahto oli niin heleän valkea ja sen väri niin viattoman sininen, ettei sen suuttumusta osannut todeksi ottaa. Olihan se vain kuin keikaileva kaunis tyttö, joka on vihastuvinaan, mutta jonka vihaa ei kukaan usko. Kuinka hyvin ymmärsin nyt nuo muinaiset runoniekat, jotka täyttivät meren nereideillä ja ilman sefiireillä—tai mitä kaikkia ne ovat nuo vanhojen iloiset haltijattaret! Ne näyttivät olevan kaikki nyt aamukävelyllään, karkelemassa kilpaa delfiinien kanssa, joita tuon tuostakin puhaltasi veden pinnalle laivan kupeella.

Laiva lähenee Kapria. Saaren kallioiset ääriiviivat alkavat saada sisältöä. Valkoisia kyliä erottuu ruskean vuoren rinteestä, puita ja puutarhoja astuu esiin ja rannalla kuohuva vaahtovyö näyttää jo liikkuvan. Kierrämme muutaman niemen, jossa kallio nousee sata sylvä kohtisuorana ilmaan ja tulemme satamaan parin vuoripilarin välitse, jotka jokin maanjäristys aikoinaan lienee maasta irroittanut ja heittänyt suunnattoman suurina keiloina iät päivät meressä seisomaan.

Rannasta vie vaivalloinen vuoripolku saaren keskessä olevaan pikku kaupunkiin. Se on ihana asuinpaikka valkoisine huoneineen, joitten parvekkeilta näkyy koko Napolin lahdelta, Napoli itse kukkuloittensa rinteille ladottuine huoneineen, Vesuivus ja sanalla sanoen kaiken tämän maailman ihanuus. Sillä saanenhan sen sanoa minäkin, minkä niin monet tuhannet ovat ennen minua sanoneet, että joshan liekin maailmaa muualla, ihanampaa maailmaa ei voi missään olla.

Mutta näköala ei kuitenkaan voi kauan puolestaan pysytellä. Saari itse vaatii kaiken huomiomme. Vaikka kaupunki onkin jo korkealla selänteellä, on se kuitenkin vain laaksossa niihin vuoriin verraten, jotka saaren molemmissa päissä selkäänsä köyristävät. Sinne alkaa mieli hillittömästi vetää. Ne ovat kuin kaksi toisistaan revennyttä jättiläiskiveä, yhtä ainoata kivimassaa, ja niiden kupeilla kasvavat puut ovat alhaalta katsoen kuin kiveen takertunutta sammalta. Täällä alempana on viinitarhoja ja vihertäviä puistoja, tuolla ylhäällä on karu erämaa, niin karu, autio ja jyhä, kuin se voi olla ainoastaan Italiassa, missä luonto tuskin ehtii huulensa hymyyn vetää, kun se jo samassa otsansa rypistää.

Kaprin kaupungista vie vuoren kylkeen hakattu ajotie toiseen pieneen kaupunkiin, Ana-Kapriin. Mutkitellen loivissa poimuissa kohoo se kohoamistaan. Sen alla kuohuva meri jää sitä mukaa yhä alemmaksi. Ei kuulu enää aallon kuohu kiviseen rantaan; hetken kuluttua näyttää siltä kuin ei meri enää lainehtisikaan. Se on vain kuin suuri sininen silkkipeite, mihin on lukemattomia valkeita pumpulikkukia kiinni ommeltuna. Mutta ei tämäkään näköala ole kuvattavissa. Se on niin oudon ihana, että se melkein itkettää. Haluttaisi nakkautua tiekaiteen yli vuoren rinnettä pitkin suoraa päätä aaltojen

syliin. Tuntuu siltä kuin se olisi ainoa uhri, joka olisi sen arvoinen. »Kuolla kauneudessa»— siinä nyt olisi vasta siihen oikea tilaisuus...

Meillä oli kuitenkin matkamme määränä pyrkiä yhä ylöspäin. Matkakirjastamme olimme lukeneet, että viisisataa metriä merenpintaa ylempänä yhdellä näistä haaveellisista vuorenhuipuista, jotka mereltä päin tänne tullessamme olivat alituisesti huomiotamme kiinnittäneet, asuu erakko yksinäisessä majassaan. Ja sinne meidän mieleemme veti.

Sen suuren tien päässä, jota olimme nousseet, satunnaisella tasangolla, joka on kuin hylly vuoren kyljessä, on Ana-Kaprin pikku kaupunki. Se on yksi lajiaan noita italialaisia maakyliä, joissa asuu melkein vain pelkkiä talonpoikia viinitarhojensa ja hedelmäpuistojensa keskessä, joita he kaupungista käsin viljelevät. Nyt on sunnuntai ja kaikki väki kotosalla. Toiset viettävät sitä kirkossa kuunnellen messupappien hyminää, toiset istuskelevat pienissä ravintoloissa viiniä juoden ja katsellen nuorta väkeä ja lapsia, jotka kadulla mellakoivat.

Muutama satakunta askelta kirkkotorilta alkoivat jo viinitarhat. Porras portaaltaan, lava lavaltaan kohoten ne lekottivat siinä päivänpaisteisella rinteellä. Multa oli vasta muokattua, rungot ja oksat huolellisesti puhdistetut ja sidotut niitä tukemaan asetettuihin keppeihin. Pujottelimme niiden välitse aina vähän päästä istuutuen nurmipenkereille ja nauttien siitä omituisen hienosta tuoksusta, jonka aina tapaa Italiassa ja joka luultavasti osaksi saa alkunsa näistä jaloista köynnöksistä, joiden hedelmäkin kätkee niiden kukkien hyvää hajua.

Sitä mukaa kuta ylempi tulemme, alkaa kuitenkin viiniviljelys harveta. Sijaan tulee hedelmäpuita, kunnes nekin lopulta katoavat ja niitä seuraa melkein pohjoismainen kasvivyöhyke. Onhan siinä yhä kivikkoisemmaksi käyneellä rinteellä meidän kotoinen petäjä, kunnes sekin lakkaa olemasta ja me ainoastaan noin tunnin verran kohottuamme olemme täydellisessä vuorierämaassa.

On niin outoa ja omituista yht'äkkiä kavuta kiveltä kivelle mutkittavaa polkua, jonka vieressä ei edes kanervakaan kasva. Olen nähnyt vain kuvissa Lapin tuntureita, mutta minusta tuntuu kuin eivät nekään voisi olla sen tyllymmät kuin tämä maisema. Toisessa polttavat pohjoisnavan viimat heinän juuren, toisessa polttaa sen aurinko, mutta seuraus on sama.

Tie näyttää kuin kiirehtivän päämaaliaan kohti: yksinäisen erakon maailmaan. Ainoastaan lyhyitä mutkia tehden se melkein kohtisuorasti kapuaa ylöspäin. Hetken päästä se jo johtaa solaan kahden kallioharkon välissä, jossa se ikäänkuin heittää hyvästinsä myhäilevälle maailmalle tuolla alhaalla, lähteäksensä sitten kivistä uomaan pitkin viemään poikki saaren sen toiselle rannalle. Ja siinä näyttää olevan kahden maailman ja kahden maailmankatsannon raja.

Tuolla alhaalla ... siellä ovat kyllyydestään hehkuvat hedelmä- ja viinivainiot, siellä on se äskeinen meri ja sen vaahtopilkut, siellä heloittaa vielä Napoli ... ja sieltä kuuluu vielä silloin tällöin Ana-Kapriassa karkelevien lapsien sointuisia huudahduksia. Täällä ylhäällä ... ei muuta kuin kiveä kiven päällä niin ylös kuin silmä kantaa. Ja tässä rajalla, tässä on rajapatsaskin.

Se on kivistä laitettu komero, joka on muurattu vuoreen ja johon on kätkeyty itkevän madonnan kuva. Taideteos se ei ole, ei ole muuta kuin lasin taakse puisen kehyksen sisään sovitettu puupiirros. Mutta vaikutus, minkä se tekee, on suurempi ja syvällisempi kuin ikinä minkään Rafaelin tekemän kaunottaren. Sen sydän on nuolella lävistetty, sen silmästä vuotaa kyynel. Lohdutukseksi on joku ohi kulkeva uskovainen kantanut sille kimpun tuoreita tuoksuvia kukkia. Se katselee solaa pitkin ulos avaraan maailmaan, se kuuntuu näkemään sekä sinisen meren että valkean iloisina heloittavat Napolin talot. Se on pantu siihen kuin vertauskuvaksi niistä kahdesta vastakkaisesta tunteesta, jotka aina taistelevat vallasta katolilaisen sydämessä: täydellisestä elämän ilosta ja täydellisestä maailman kieltämisestä, samalla kun se on vertauskuva siitä kahdenlaisesta luonnosta, joka meitä tässä parhaallaan ympäröi.

Meille pohjolan lapsille on tuo karu luonto ja sen herättämä mielentila yhtäkkiä kotoisempi ja tutumpi. Olemmehan me siellä erämaidemme keskessä ja autioiden metsäjärviemme rannoilla oikeastaan vain erakoita kaikki ja ikävöimme sinne takaisin, jos sieltä joskus lähdemmekin, ja voimme siis täysin ymmärtää sen halun, joka melskeisinä aikoina pakotti niin monet maailmaan kyllästyneet joko yksikseen tai suuremmissa tai pienemmissä seuroissa vetäytymään luostarimuurien hiljaisuuteen tai kätkeytymään erämaisiiin majoihinsa.

Ja me alamme yhä uteliaammin hakea sitä erakon asuntoa, joka piankin pitäisi täältä löytyä.

* * * * *

Kauan emme tarvitsekaan seurata matkakirjan osoittamaa tietä, kun vuoristossa, jossa ei nyt näy muuta kuin tätä vuoristoa itseään, erotamme sen harmaan ruskeasta seinämästä vähän helakammin paistavan muurin. Sen takana, niin sanoo matkakirjamme, asuu erakko Anshelmus, joka tarjoo vieraalle

viiniä ja leipää ja ottaa heiltä kiitollisin mielin pienen lahjan, jos he suvaitsevat sen antaa.

Jo näkyykin valkoisen muurin yli pienoinen kupooli ja risti, ja portti ja sen rautaristikko ja sen läpi pieni pihatto.

Mutta portti näyttää olevan kiinni. Jos on kiinni, niin kolkutetaan.

Seisomme ristikon takana, kolkutamme, mutta ei kuulu vastausta. Olisiko asukas kyllästynyt yksinäisyyteensä ja laskeutunut alas maailmaan. Mutta piha on ruohoittunut, niinkuin ei siellä pitkään aikaan olisi kukaan liikkunut. Keskellä pihaa on hautaristi, nähtävästi vasta pystytetty. Olisiko hän kuollut? Olisiko tuo hänen hautansa? Niin onkin, saamme sittemmin tietää. Vanha erakko on muuttanut pois, eikä ole uutta ilmestynyt hänen sijalleen.

Ulkopuolella porttia on kiveen hakattu penkki. Istuudumme siihen ja tarkastelemme rautaristikon läpi erakon entistä asuntoa.

Se on kuin kotkan pesä kiinnitetty melkein kohtisuorasti mereen putoavalle kallion kielekkeelle. Oli hän kuitenkin saanut siihen sopimaan kokonaisen pikku luostarin. Toiselta puolen luonnollisen, toiselta tekemällä tehdyn muurin keskellä oleva pihatto on vain muutamia syliä laidasta toiseen, mutta on siinä ollut tarpeeksi tilaa hänen pienille viljelyksilleen. Pihaton takana on pieni porstua, josta yksi ovi näkyy vievän kirkkoon, toinen hänen majaan sen kupeella. Emme pääse näkemään, millainen lienee hänen kirkkonsa. Mutta on siinä pieni tapulikin ja tapulin aukinaisessa luukussa pieni kellokin—joka kaikki nyt kuitenkin on muuttunut siksi, miksi se oikeastaan lienee ollut aiottukin, hänen hautapatsaakseen.

Liekö hän saanut rauhansa tässä, liekö ollut tyytyväinen elämäänsä ja tehtäväänsä, kun ne molemmat päättyivät? Niinpä melkein luulisi.

Sillä voihan olla, että hän, niinkuin monet muutkin erakot, oli mies, joka aikoinaan oli kaiken maailman ilot iloinnut ja tyhjentänyt kaikkien nautintojensa maljan tuolla alhaalla tuon Napolin lahdelman aina iloitsevalla rannalla, mikä alusta ei näytä olleen muuhun kuin iloon aiottukaan ja mihin melkein kaikki maailman kansat ovat kuin sitä varten pyrkinneet.

Hän kyllästyi siihen, niinkuin kaikki muutkin ovat kyllästyneet.

Hän vetäytyi pois siitä, työnsi ulos purtensa, sousti saarehen merelliseen, kiipesi läpi viinimaiden ja hedelmäpuistojen, tunki kiviseen erämaahan, heitti viimeiset hyvästinsä siinä, mihin on itkevän madonnan kuva pystytetty, löysi suojaosan paikan kalliossa ja rakensi siihen majansa.

Maailman huumaavasta melusta ei tänne mitään kuulunut. Mutta tänne *näkyi* kuitenkin kaikki, näkyi kaikki se, missä hän oli elänyt ja nauttinut: Napoli, Vesuviuksen rinteet, Kastellamare, koko Kapri ja sitä ympäröivä ääretön sininen meren pinta.

Mutta se näkyi kuin kaukaisena muistona, niinkuin ihanana unelmana, jota hän ei enää kaivannut takaisin, kun oli varma toivossaan herätäkseen siitä toiseen, hänen tietääkseen vielä ihanampaan todellisuuteen.

En tiedä, liekö hän eläessään näin ajatellut. Mutta siltä minusta ainakin tuntui istuessani hänen minulle suljetun majansa edustalla, jonka rautaristikossa sunnuntai-illan hiljainen tuuli humauteli kuin harppua soitellen.

1893.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MINKÄ MITÄKIN ITALIASTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.